

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача кафедри
Кожина Алла Василівна

“__” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ “МАГІСТР”
спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування” освітньо-
професійної програми «Менеджмент в органах публічного управління»

Тема: “ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА ЇЇ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ
РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ”

Виконавець: студент групи М-281-23-ПММ-Якубін Олександр Миколайович

Керівник: д.держ.упр., професор Лелеченко Анжела Павлівна

Нормоконтролер: _____ Лелеченко А.П.

ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ:

В.о. завідувача кафедри

_____ Алла КОЖИНА

«_____» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи (проєкту)

Якубін Олександр Миколайович

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту): «ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА ЇЇ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ» затверджена наказом ректора від 15.10.2024 року № 2241/ст.

2. Термін виконання роботи (проєкту): з 15.10.2024 р. по 25.11.2024 р.

3. Вихідні дані по роботі (проєкту):

- проаналізувати теоретичні засади виникнення й становлення електронної демократії;

- узагальнити зарубіжний досвід розбудови електронної демократії з метою його імплементації в Україні;

- здійснити аналіз сучасного стану розвитку електронної демократії в контексті розширення прав і свобод громадян України;

- розкрити особливості нормативно-правового забезпечення електронної демократії в Україні;

- сформулювати практичні рекомендації щодо пріоритетних напрямів

реалізації електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України.

4. Зміст пояснювальної записки: Досліджено теоретичні засади реалізації електронної демократії. Вивчено світовий досвід розбудови електронної демократії. Проаналізовано стан розвитку системи електронної демократії в Україні.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 8 таблиць.

6. Календарний план-графік:

№ з/п	Графік виконання роботи	Строк виконання	Фактичне виконання
1.	Розроблення детального плану роботи	17.10.2024	17.10.2024
2.	Підготовка Розділу 1	27.10.2024	27.10.2024
3.	Підготовка Розділу 2	10.11.2024	10.11.2024
4.	Підготовка Розділу 3	18.11.2024	18.11.2024
5.	Підготовка Вступу, Висновків та Анотації	24.11.2024	24.11.2024
6.	Надання завершеної роботи науковому керівнику для перевірки	25.11.2024	25.11.2024

7. Дата видачі завдання: «15» жовтня 2024р.

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту): _____ Лелеченко А.П.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання: _____ Якубін О.М.
(підпис здобувача вищої освіти) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Електронна демократія та її розвиток в контексті розширення прав та свобод громадян України»: 87 с., 5 табл., 2 рис., 72 найменування використаних джерел.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації електронної демократії.

Мета роботи: обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку електронної демократії в контексті розширення прав і свобод громадян України.

Методи дослідження: теоретичного узагальнення, порівняння, систематизації, абстрактно-логічний та прогностичний методи, метод порівняльного аналізу та екстраполяції, метод аналогії та структурного аналізу.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень та в практичній діяльності фахівців з публічного управління та адміністрування.

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ, ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯНИНА, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ,.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ	10
1.1 Сутність електронної демократії та основні етапи її становлення	10
1.2 Інструменти державного регулювання електронної демократії	27
1.3 Світовий досвід розбудови електронної демократії	34
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	43
2.1 Динаміка показників електронної демократії в Україні	43
2.2 Нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії	48
2.3 Організаційно-економічні аспекти впровадження електронної демократії в Україні	54
Висновки до розділу 2	60
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	62
3.1 Переваги та можливості запровадження інструментарію електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України	62
3.2 Визначення індикативних стратегічних цілей реалізації електронної демократії в Україні	65
Висновки до розділу 3	70
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність. Електронна демократія стала важливим елементом сучасного суспільства, що набула особливої актуальності в умовах швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та глобалізації. Сьогодні, коли інтернет і цифрові технології стають невід'ємною частиною повсякденного життя, питання їх впливу на права та свободи громадян набувають нових вимірів. Актуальність цієї теми зумовлена кількома ключовими аспектами.

По-перше, електронна демократія забезпечує нові можливості для участі громадян у політичному процесі. Завдяки електронним петиціям, онлайн-голосуванням та відкритим платформам для обговорення громадяни можуть не лише висловлювати свої думки, а й впливати на прийняття рішень. Це дозволяє створити більш інтерактивну та відкриту політичну систему, що сприяє підвищенню рівня залученості громадян у процесі ухвалення рішень.

По-друге, електронна демократія сприяє розширенню доступу до інформації, що є основою для прозорості публічного управління. Громадяни мають можливість безпосередньо отримувати інформацію про діяльність органів публічної влади, що сприяє підвищенню підзвітності влади. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, важливо досліджувати, як саме вони можуть бути використані для підвищення рівня прозорості та контролю з боку суспільства.

По-третє, електронна демократія відкриває нові горизонти для захисту прав громадян. Завдяки інноваційним технологіям, таким як блокчейн, можна забезпечити більшу безпеку та конфіденційність персональних даних. Однак, разом із цими можливостями виникають і нові виклики, зокрема питання кібербезпеки та зловживання даними. Це підкреслює важливість розвитку ефективних механізмів захисту прав громадян у цифровому середовищі.

По-четверте, у контексті глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, електронна демократія продемонструвала свою життєздатність. Багато країн

перейшли на електронні платформи для забезпечення дистанційного голосування та прийняття рішень, що свідчить про здатність цифрових технологій підтримувати демократичні процеси навіть у складних умовах.

По-п'яте, необхідність дослідження практичних аспектів електронної демократії зумовлена потребою в аналізі реальних прикладів впровадження цифрових технологій у публічне управління. Це дозволяє виявити як позитивні, так і негативні тенденції, а також визначити, які механізми можуть бути ефективними в українському контексті.

Дослідженню питань розвитку електронної демократії в контексті розширення прав і свобод громадян України присвячено праці багатьох дослідників, серед яких: Бортник Н. П.; Гетьман Є. А., Політанський В. С., Гетьман К. О., Петришин О. В., Самородов А. С., Хаустова М., Ярова А. Б., Родіонов В. Д. та інші.

Узагальнюючи, дослідження електронної демократії, як розширення прав громадянина, має велике значення для розвитку суспільства, оскільки допомагає не лише підвищити рівень участі громадян у політичному процесі, а й сприяти формуванню відкритої, прозорої та підзвітної системи управління. В умовах сучасних викликів, дослідження цієї теми стає особливо важливим для побудови демократичного суспільства, яке відповідає потребам і запитам своїх громадян.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку електронної демократії в контексті розширення прав і свобод громадян України.

Завдання дослідження:

- проаналізувати теоретичні засади виникнення й становлення електронної демократії
- узагальнити зарубіжний досвід розбудови електронної демократії з метою його імплементації в Україні;
- здійснити аналіз сучасного стану розвитку електронної демократії в контексті розширення прав і свобод громадян України;

- розкрити особливості нормативно-правового забезпечення електронної демократії в Україні;

- сформулювати практичні рекомендації щодо пріоритетних напрямів реалізації електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації електронної демократії.

Предмет дослідження – електронна демократія та її розвиток в контексті розширення прав та свобод громадян України.

Методи дослідження: методи теоретичного узагальнення, порівняння та систематизації використано для вивчення теоретичних основ дослідження, розкриття змісту ключових понять, ідентифікації сутнісних характеристик електронної демократії; абстрактно-логічний та прогностичний – для обґрунтування мети, завдань, висновків роботи та формулювання рекомендацій за темою дослідження; порівняльного аналізу та екстраполяції – з метою зіставлення зарубіжного досвіду формування механізмів державного регулювання процесів реалізації електронної демократії та її розвитку в контексті розширення прав і свобод громадян; аналогії та структурного аналізу – з метою формулювання практичних рекомендацій щодо пріоритетних напрямів реалізації електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України в умовах воєнного стану.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в магістерській роботі розроблено наукові положення та сформульовано практичні рекомендації, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання з теоретичного та практичного обґрунтування сутності, особливостей та пріоритетних напрямів реалізації електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення, висновки і практичні рекомендації можуть бути корисними фахівцям та науковцям, органам державної влади, місцевого

самоврядування, представникам громадських організацій, які в галузі знань “Публічне управління та адміністрування”, вирішують комплексну проблему реалізації електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України.

Структура кваліфікаційної роботи. зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 85 сторінок, із них 75 сторінок основного тексту. Робота включає 5 таблиць, 2 рисунки. Список використаних джерел налічує 72 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

1.1. Сутність електронної демократії та основні етапи її становлення

Електронна демократія є сучасною концепцією демократичного управління, яка ґрунтується на активному використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для залучення громадян до політичного процесу. Вона має на меті підвищити рівень участі громадськості, забезпечити прозорість урядування та сприяти відповідальності державних органів. З розвитком технологій та глобалізацією інформаційного простору електронна демократія стала важливим інструментом, що змінює традиційні уявлення про політичну участь, голосування та прийняття рішень. Її становлення тісно пов'язане з історією розвитку демократії загалом, але має свої унікальні характеристики та етапи розвитку.

Електронна демократія виникає в результаті поєднання демократичного урядування з комп'ютерно-опосередкованими комунікаціями. Така інтеграція часто означає, що вона докорінно трансформує політичну модель, посилюючи або модифікуючи її функції. Ця інтеграція призводить до значних якісних змін у політичній участі та управлінні.

Електронна демократія являє собою лише останню з низки парадигмальних змін, пов'язаних з технологіями та політикою. В ідеалі соціальні медіа-платформи можуть посилити політичні дискусії та участь у них. Знижуючи бар'єри для доступу до інформації, висловлення думок та мобілізації навколо важливих питань, соціальні медіа можуть розширити можливості громадян - як свідчать деякі емпіричні дослідження [1-5].

Громадянство - це поняття, що лежить як у політичній, так і в правовій площині. З юридичної точки зору, воно означає статус, наданий особі, яка користується правами і виконує обов'язки, пов'язані з членством у політичній спільноті.

З політичної точки зору, громадянство виходить за рамки простого статусу і передбачає активну участь у суспільному житті та інститутах цієї спільноти. Ця участь сприяє формуванню унікального почуття ідентичності громадянина.

Історично громадянство було суворою правовою та політичною дискримінацією всередині спільнот, що простежується в римському та середньовічному законодавстві; в епоху Просвітництва поняття громадянства еволюціонувало, включивши в себе більший егалітарний вимір. Хоча саме по собі громадянство не є демократичним винаходом, його еволюція тісно пов'язана з розвитком демократії. Наприклад, розширення прав громадянства - від чоловіків-власників майна до всіх повнолітніх незалежно від майнового стану, раси чи статі - віддзеркалювало розвиток демократичних практик. Різниця між громадянами і негромадянами традиційно створювала значні відмінності у правовому статусі. Однак цей поділ значно зменшився з появою універсальних прав людини та конституційних нововведень 20-го століття [7].

Одним із важливих інструментів електронної демократії є цифрове громадянство (ЦГ), яке розвивається від розширення участі та обов'язків суспільства в цифровій сфері. Визначення часто коливаються між надмірно широким і надмірно директивним, пропонуючи поєднання з ідеалом «хорошого» ЦГ і наголошуючи на відповідальному використанні технологій.

Однак, за більш абстрактного та описового підходу, цифрове громадянство можна визначити як здатність брати участь у житті політичної спільноти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

У цьому контексті технології штучного інтелекту (ШІ) суттєво трансформують цифрове громадянство, впливаючи на нього як позитивно, так і негативно. ШІ може сприяти створенню безпечнішого онлайн-середовища, наприклад, систем моніторингу та модерації, які виявляють і усувають шкідливий контент, зокрема дезінформацію, кібербулінг і протиправну діяльність. У цьому сенсі алгоритми штучного інтелекту використовуються соціальними мережами для виявлення та видалення контенту, який порушує умови надання послуг або викликає етичні занепокоєння.

На цьому тлі технології штучного інтелекту суттєво впливають на індивідуалізацію громадянства - еволюцію, зумовлену цифровою епохою, хоча й у різний спосіб. Завдяки аналізу даних і алгоритмічній обробці ШІ підкреслює індивідуальний вимір громадянства в рамках ширших моделей статистичної відповідності. Аналізуючи величезні обсяги даних, ШІ може виявляти закономірності та прогнозувати поведінку на індивідуальному рівні. Однак ці технології часто залежать від узагальнених моделей даних, що може призвести до формування стереотипів.

Однією з особливостей цифрового громадянства, яка заслуговує на особливу увагу, є політична участь. Це означає, що громадяни беруть активну участь у соціальному та політичному процесі, щоб впливати на рішення, які впливають на їхню громаду.

Цифрові технології, особливо ті, що уможливлюють соціальну взаємодію, можуть створити нові шляхи для політичної участі. Взаємодія в Інтернеті може по-різному впливати на поведінку під час голосування, участь у політичних рухах і навіть на мотивацію різних форм участі. Візьмемо, наприклад, соціальні мережі: вони надали громадянам можливість з безпрецедентною легкістю запускати та організовувати кампанії бойкоту проти політичних діячів чи політик. Однак цей двосічний меч може мати і негативні наслідки. Інструменти, які нас об'єднують, можуть поширювати пропаганду, посилювати поляризацію та сприяти поверхневому залученню, а саме «кліктивізму» [9-11].

Хоча відображення впливу цифрових технологій на політичну участь є складним завданням, частково через технологічну неоднорідність соціальних платформ

Голосування є прикладом представницького способу участі, коли громадяни здійснюють свій вплив, віддаючи голоси за кандидатів або партії на виборах, тим самим формуючи політику уряду. Він працює як механізм виходу, схожий на те, як споживачі вибирають придбати або утриматися від покупки продукту на основі його якості; якщо якість управління погіршується, деякі виборці можуть не голосувати за чинну партію чи кандидата.

Хоча технологія електронного голосування розробляється вже більше трьох десятиліть, її широке впровадження в більшості систем залишається невловимим. Основні виклики полягають у забезпеченні безпечного рішення для кожного етапу виборів і завоювання довіри виборців до його використання. Технології штучного інтелекту все більше досліджуються для різних застосувань у процесі голосування. Наприклад, тривають дослідження алгоритмів штучного інтелекту, призначених для моніторингу моделей голосування в режимі реального часу, щоб виявляти порушення та несанкціонований доступ, перевіряти особу та право голосу та перехресну перевірку списків виборців, додаючи таким чином рівень безпеки.

Участь споживачів – це форма політичної участі, яка діє поза формальними політичними структурами, такими як голосування. Натомість він використовує економічні дії для впливу на політичні результати. Подібно до ринкової поведінки, індивіди використовують свою економічну владу, щоб підтримувати або виступати проти певної політики чи практики. Наприклад, пожертвування на політичні цілі чи кандидатів може підсилити певні голоси, тоді як бойкотування продуктів чи послуг може сигналізувати про невдоволення та спонукати до змін. Як і голосування, участь споживачів є механізмом виходу, коли громадяни можуть відмовитися від своєї підтримки або патронажу як форму протесту [14].

Цифрові технології сприяли участі споживачів кількома способами. Онлайн-платформи та соціальні мережі дозволяють людям підвищувати обізнаність, мобілізувати підтримку та збирати пожертви на політичні цілі або кандидатів, яких вони підтримують. Краудфандингові кампанії та онлайн-петиції, значно покращені такими функціями, як розкриття особи та відстеження проектів.

З протилежною метою Інтернет і соціальні медіа полегшили організацію та координацію бойкотів проти компаній або продуктів, чия практика чи політика вважаються неприйнятними.

У цьому контексті технології штучного інтелекту (ШІ) можуть додатково допомогти споживачам у прийнятті політично вмотивованих рішень про покупку. Наприклад, алгоритми штучного інтелекту, такі як системи рекомендацій, можуть аналізувати історію покупок, цінності та вподобання людини, щоб пропонувати продукти, послуги чи бренди, які відповідають їхнім етичним чи політичним переконанням. Крім того, штучний інтелект може оптимізувати таргетинг, обмін повідомленнями та проведення кампаній споживчої активності, таких як онлайн-петиції чи ініціативи бойкоту. Аналізуючи дані про залучення користувачів, демографічні показники та поведінку, штучний інтелект може адаптувати кампанії для максимального впливу та ефективного охоплення потрібної аудиторії. З іншого боку, алгоритми штучного інтелекту також створюють ризики для цього виміру політичної участі, оскільки вони можуть маніпулювати вибором споживачів за допомогою таких тактик, як темні шаблони.

Партійна діяльність є представницькою формою політичної участі, яка полягає в безпосередній взаємодії з політичними партіями. Діяльність партії спирається на голосовий механізм, який характеризується зусиллями впливати на політичні результати зсередини. Члени партії та активісти прагнуть формувати партійні платформи, політику та відбирати кандидатів через внутрішні процеси, а не залишати партію. Це включає в себе різні види діяльності, такі як агітація за партійних кандидатів, вступ до партії, волонтерство та пожертвування партії. Ці заходи допомагають організувати та мобілізувати підтримку, а також розробляти та оприлюднювати політичні плани [16-19].

Політичні партії використовують онлайн-платформи, веб-сайти та канали соціальних мереж для взаємодії з членами, волонтерами та прихильниками. Ці цифрові інструменти сприяють спілкуванню, поширенню інформації, мобілізації зусиль і координації діяльності. Дедалі частіше члени партії беруть участь в онлайн-дискусіях, надають відгуки та залишаються в курсі партійних ініціатив. Крім того, деякі політичні партії запровадили цифрові платформи для

внутрішніх процесів прийняття рішень, таких як голосування щодо партійної політики, платформ або відбору кандидатів.

Протестна діяльність є екстра-репрезентативною формою участі поза формальними політичними структурами та часто кидає безпосередній виклик існуючій політиці чи структурам влади. На відміну від механізмів виходу, протести представляють собою колективну вокалізацію невдоволення та вимог змін. Демонстрації та страйки є організованими проявами незгоди і мають на меті привернути увагу громадськості та змусити до політичних поступок. Протести можуть приймати різні форми, включаючи марші, мітинги, сидячі протести та страйки. Вони часто передбачають мобілізацію великої кількості людей для фізичного зайняття громадських місць або переривання нормальної діяльності, щоб привернути увагу до конкретних проблем.

Цифрові технології дедалі більше сприяли вирішенню проблем політичної участі, подібно до того, як вони посилили участь споживачів. Платформи соціальних мереж, додатки для обміну повідомленнями та спеціальні онлайн-інструменти використовуються для координації та мобілізації протестувальників. Ці технології дозволяють організаторам поширювати інформацію про заплановані демонстрації, ділитися логістикою та підтримувати мітинги [4-6].

З одного боку, технології штучного інтелекту можуть значно покращити організацію та мобілізацію протестів, наприклад, покращивши комунікацію між протестувальниками, особливо в середовищах із жорсткою цензурою або наглядом, за допомогою технологій шифрування на основі штучного інтелекту.

З іншого боку, ШІ надає владі інструменти для моніторингу, контролю та придушення інакомислення. Наприклад, технологія розпізнавання обличчя на базі штучного інтелекту, яку використовують уряди, може аналізувати відеоматеріали з громадських місць, щоб ідентифікувати осіб, які беруть участь у протестах, що призводить до арештів та інших каральних заходів. Було задокументовано широке використання Китаєм стеження за допомогою ШІ для моніторингу та придушення уйгурських мусульман і політичних дисидентів.

Контактна діяльність охоплює як репрезентативні, так і позарепрезентативні канали політичної комунікації. Цей вимір передбачає, що громадяни безпосередньо повідомляють про свої проблеми, думки та вимоги політичним акторам та установам. Це включає в себе написання листів, надсилання електронних листів, телефонні дзвінки та зустрічі з політиками чи державними службовцями. Зв'язок з офіційними особами та організаціями дозволяє громадянам висловити свої занепокоєння та вплинути на процеси прийняття рішень. Однак, на відміну від протестів, це часто передбачає більш формальні та інституціоналізовані методи залучення.

Цифрові технології знизили бар'єри для участі в політичному житті, дозволяючи більшій кількості людей брати участь у контактній діяльності. Послуги електронного уряду, такі як веб-сайти для публічних оголошень, оптимізували спілкування між громадянами та державними службовцями, що призвело до швидшої відповіді та ефективнішої обробки запитів. У той час як безпосередність цифрового спілкування може призвести до більш спонтанної взаємодії з політичними діячами, ця зміна приносить виклики, наприклад, поширення дезінформації та більш реактивне, менш продумане спілкування. Це також стосується громадянських технологій, визначених як технологія, що використовується для посилення демократичної участі.

Громадянські технології сприяють підходу «знизу вгору» до спільного управління, який трансформує відносини громадянин-держава за допомогою цифрових інструментів, і бюджет участі є яскравим прикладом такого залучення.

ШІ може суттєво вплинути на цей вимір політичної участі, сприяючи більш ефективному та безперебійному спілкуванню між громадянами та урядовцями чи політичними організаціями. Наприклад, чат-боти та автоматизовані системи реагування можуть обробляти звичайні запити від громадян, визначати спільні проблеми та визначати пріоритетність відповідей на основі терміновості та актуальності [7].

Інтеграція цифрових технологій поширилася на всіх етапах виборчого процесу, будь то на місцевому, регіональному чи національному рівнях, докорінно змінивши спосіб проведення та управління виборами. Ця технологічна інкорпорація охоплює від географічних інструментів до передачі результатів, забезпечуючи ефективність, точність і прозорість виборчого процесу.

Цифрові технології, що використовують програмне забезпечення для географічного аналізу, починають відігравати вирішальну роль ще до початку фактичного процесу голосування. Такі технології, як географічні інформаційні системи (ГІС), використовуються для окреслення кордонів районів і визначення оптимального розташування виборчих дільниць. Наприклад, технологія ГІС може аналізувати демографічні дані та географічні чинники, щоб переконатися, що виборчі дільниці доступні для більшості виборців, тим самим підвищуючи явку та участь виборців.

Фаза реєстрації виборців у виборчому процесі також значно виграє від цифрових технологій. Цифрові системи використовуються для створення та підтримки точних списків виборців, які є важливими для легітимності виборчого процесу. Наприклад, системи біометричної реєстрації, які використовують відбитки пальців або розпізнавання обличчя, забезпечують однозначну ідентифікацію та реєстрацію кожного виборця, зменшуючи випадки шахрайства та дублювання. Дослідження показали, як біометрична технологія реєстрації виборців була успішно реалізована в таких країнах, як Гана, Чад і Кенія, що призвело до більш надійних списків виборців.

Крім того, у кількох країнах, особливо у великих, густонаселених демократіях, таких як Індія, цифрові технології полегшують реєстрацію партій і кандидатів, надаючи онлайн-платформи для подання та перевірки необхідних документів. Цей цифровий підхід спрощує процес, роблячи його більш ефективним і менш схильним до людських помилок [11].

На фактичному етапі голосування цифрові технології використовуються за допомогою різних засобів, таких як сканери бюлетенів, електронне

голосування (електронне голосування) та голосування через Інтернет (і-голосування). Сканери бюлетенів використовуються для швидкого й точного підрахунку паперових бюлетенів, скорочуючи час і потенційні помилки, пов'язані з ручним підрахунком. Електронні машини для голосування, які використовуються в Індії, забезпечують безпечний і ефективний спосіб для виборців проголосувати.

Цифрові технології для виборчих процесів сьогодні використовуються переважно в системах голосування в Інтернеті. Інтернет-голосування дозволяє людям проголосувати дистанційно та без нагляду через Інтернет за допомогою підключеного пристрою (комп'ютера чи смартфона), що позбавляє від необхідності відвідувати виборчу дільницю. Воно відрізняється від електронного голосування, яке часто включає використання електронних машин для голосування з прямим записом (DRE), які зазвичай встановлюються на виборчих дільницях і, таким чином, фізично контролюються певним органом управління виборами. Загалом, електронні системи голосування покладаються на функціональні можливості електронних технологій і використовують електронні засоби, щоб допомогти або керувати вкиданням і підрахунком бюлетенів.

Електронне голосування може використовувати автономні електронні машини для голосування або комп'ютери, підключені до Інтернету, залежно від реалізації. Таким чином, Інтернет-голосування є специфічним підтипом електронних систем голосування.

Зараз електронне голосування використовується по всій країні в 4 країнах: Бразилії, Індії, Венесуелі (DRE на місці) та Естонії (голосування через Інтернет за бажанням). Електронне голосування по всій країні означає, що воно доступне всім виборцям країни. Крім того, електронним голосуванням користується більшість виборців (але не всі, тому на різних типах виборів) у 4 країнах: Бельгії, Бразилії, Індії та Венесуелі (електронне голосування на місці). Естонія є однією з небагатьох країн у світі, де використовується Інтернет-голосування. Загалом існує 13 основних країн, які використовують інтернет-голосування,

часто з поєднанням інших методів електронного голосування, відповідно до типу виборів: Канада, США, Мексика, Пакистан, Індія (з 2021 року), Японія, Австралія, Нова Зеландія, Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Вірменія, Франція та Естонія [25].

Інтернет-голосування часто розглядається його прихильниками як потенційний засіб вирішення багатьох проблем, що виникають у виборчих процесах.

Наприклад, голосування в Інтернеті вважається інструментом боротьби з утриманням від голосування шляхом заохочення до участі груп, які традиційно мають меншу ймовірність голосувати (таких як молодь), і полегшення доступу до виборчих скриньок для певних груп виборців (експатів, людей з обмеженими можливостями, тощо). Його також хвалять за скорочення витрат на організацію виборів (ліквідація виборчих дільниць, прискорення процесу підрахунку голосів тощо).

Роль штучного інтелекту поширюється на моніторинг виборчих дільниць шляхом виявлення інцидентів, про які повідомляють у соціальних мережах, хоча надмірна довіра може пропустити важливу інформацію. Масовий збір даних урядами для цих цілей викликає занепокоєння щодо конфіденційності та прав людини. Для підрахунку та аналізу голосів AI може покращити системи оптичного сканування для підрахунку бюлетенів. Однак низький рівень відмов систем штучного інтелекту все ще створює значні ризики для доброчесності виборів і громадської довіри.

Інструменти штучного інтелекту загального призначення, як-от ChatGPT, Copilot від Microsoft і Gemini від Google, можуть підвищити продуктивність ЕМВ шляхом узагальнення документів, написання вмісту та допомоги з кодом. Однак проблеми з надійністю та безпекою залишаються, оскільки ці інструменти можуть генерувати неточну інформацію або спричинити витік даних. Компанії GenAI розробляють готові для уряду версії цих інструментів, щоб зменшити ризики, і ОАВ повинні наголошувати на людському контролі та ретельної перевірці фактів.

Нарешті, ШІ може передбачити поведінку на виборах і зменшити політичну невизначеність. Демократичні країни покладаються на вибори для каналізації та управління політичними конфліктами, дозволяючи політичним партіям отримати владу в певних інституційних рамках. Таким чином, кожна партія повинна вірити в реальну можливість виграти майбутні вибори, створюючи систему організованої невизначеності.

Проте прогнозування індивідуальної поведінки при голосуванні залишається обмеженим. Поведінку відданих партійців можна передбачити з певною ймовірністю, особливо в двопартійній системі, але передбачити дії менш політично залучених осіб набагато важче. Поведінка виборців різна, а варіанти голосування часто недоступні моделювачам, що робить ШІ менш придатним для цього завдання. Як наслідок, певна невизначеність результатів виборів зберігається, хоча моделі, керовані даними, все ще можуть надавати учасникам кампаній конкурентні переваги, передбачаючи ймовірність участі у виборах або фінансових внесків на індивідуальному рівні.

Компанії та уряди також можуть використовувати штучний інтелект для прогнозування результатів виборів або настрою електорату, потенційно втручаючись у процес. Незважаючи на ці зусилля, сприйняття громадськістю можливостей штучного інтелекту може підірвати легітимність виборів і стати приводом для оскарження результатів [37].

Публічна сфера – це простір суспільного життя, де може формуватися громадська думка та доступна всім громадянам. Це дозволяє приватним особам збиратися разом для обговорення та вирішення суспільних проблем, впливаючи на політичні дії.

Цифрові технології суттєво змінили публічну сферу в розвинутих демократіях. У сучасному політичному ландшафті, що швидко змінюється, цифрові технології є ефективним інструментом для структурування адвокації, демократизації доступу до політичних платформ і сприяння інклюзивності. Покращуючи зусилля з поширення інформації та оптимізуючи організацію

кампанії, цифрові технології розширюють можливості різноманітних голосів і вирівнюють умови для політичних суперників будь-якого розміру.

Крім того, цифрові технології мають здатність змінювати спосіб взаємодії політичних акторів з виборцями, сприяючи персоналізованим комунікаційним стратегіям, які резонують з індивідуальними проблемами та пріоритетами. Цей спеціалізований підхід сприяє більшій участі громадян і формує більш поінформований електорат, зміцнюючи тим самим основи демократії. Однак існує законне занепокоєння щодо потенціалу цифрових технологій посилювати негативні політичні кампанії та комунікації. Щоб забезпечити чесність виборів і захистити вразливі спільноти, необхідно усунути відчутні ризики, від поширення дезінформації до глибоких фейків.

Онлайн-кампанії адвокації використовують цифрові інструменти та платформи соціальних мереж для мобілізації підтримки, підвищення обізнаності та стимулювання соціальних і політичних змін. Ці кампанії стали значущими завдяки своїй здатності охоплювати широку різноманітну аудиторію швидко та економічно ефективно. Такі соціальні медіа-платформи, як Facebook, Twitter, TikTok і Instagram, відіграють вирішальну роль у цих зусиллях, поширюючи повідомлення, спілкуючись із прихильниками та координуючи дії [39-41].

Крім того, інтеграція цифрових технологій також глибоко вплинула на політичну рекламу, оскільки політичний онлайн-маркетинг і електронна кампанія стали основними елементами виборчих кампаній у всьому світі. Спочатку політичні онлайн-інструменти обслуговували невелику аудиторію, але вони перетворилися на складні компоненти гібридних медіа-систем, що дає змогу проводити кампанії на основі даних.

Керовані даними кампанії та пропаганда використовують розширену аналітику даних і цільову рекламу, щоб впливати на громадську думку та політичні результати. Ці кампанії аналізують величезні обсяги даних, щоб адаптувати повідомлення до конкретних сегментів аудиторії, оптимізуючи залучення та ефективність.

Аналітика даних дозволяє точно націлювати рекламу на основі демографічних, психографічних і поведінкових даних, підвищуючи здатність впливати на думки та мобілізувати прихильників. Ця еволюція почалася з веб-сайтів кампаній у середині 1990-х років і прогресувала до кампаній, орієнтованих на окремих людей, із використанням соціальних мереж і додатків для смартфонів.

Розширюючи традиційні формати кампаній, політичну онлайн-рекламу ретельно перевіряли на її демократичний вплив, динаміку конкуренції та комунікаційні зміни. Незважаючи на початкові радикальні очікування, політична онлайн-реклама радше розширила, ніж замінила традиційні методи кампанії. Він посилив формати кампаній завдяки використанню даних виборців, але лише помірно впливає на участь громадян.

Одним із головних ризиків і негативних зовнішніх ефектів політичної онлайн-реклами та кампаній, керованих даними, є поширення дезінформації. Дезінформація - це неправдива або неточна інформація, яка поширюється ненавмисно або без наміру ввести в оману. На відміну від дезінформації, яка є навмисною, дезінформація може несвідомо поширюватися тими, хто вважає її правдивою. Він може поширюватися через різні канали, як-от соціальні мережі, новинні видання та особисте спілкування, і може набувати таких форм, як чутки, теорії змови та оманлива інформація.

Політична дезінформація спрямована саме на формування громадської думки, вплив на політичні результати або отримання переваги над опонентами. Він поширюється через канали, включаючи соціальні медіа, новинні видання та пропаганду, часто породжуючи плутанину, недовіру та розкол. Тактика включає емоційні або упереджені заклики, маніпуляції ЗМІ, фейкові акаунти в соціальних мережах, ботів і пропаганду. Його наслідки складно виявити та протидіяти, що вимагає пильності при споживанні інформації та пошуку авторитетних джерел.

Фундаментальні дослідження дезінформації зосереджені на її впливі на демократичні системи та стороні пропозиції дезінформації, розглядаючи її

виробників. Кампанії з дезінформації можуть загрожувати демократії, дестабілізуючи демократичні процедури та підриваючи довіру суспільства до інститутів [45].

Уся ця соціальна та політична динаміка була прискорена та збільшена з появою ШІ, особливо генеративного ШІ. Чат-боти, дипфейки та аналіз настроїв все частіше використовуються в онлайн-пропаганді для посилення зусиль кампанії. Чат-боти полегшують взаємодію з прихильниками в реальному часі, забезпечуючи миттєві відповіді та поширення інформації. Аналіз настроїв допомагає організаціям оцінити громадську думку та відповідно скоригувати свої стратегії.

ШІ став значним інструментом у виборчих кампаніях, і його використання набуло широкого поширення після президентської кампанії Барака Обами в 2008 році. ШІ дозволяє виборчим командам охопити більшу частину населення, як це було видно на виборах в Індії 2024 року, де відеозвернення кандидатів були перекладені на кілька мов і діалектів. Штучний інтелект також забезпечує більш точне націлювання на аудиторію, що має вирішальне значення в політичних кампаніях, і може надавати зображення та рекламу для кандидатів за низьку ціну або навіть безкоштовно.

Однак, хоча штучний інтелект може підвищити ефективність кампанії та персоналізацію, він також створює значні ризики. Дезінформація, створена штучним інтелектом, і етичні дилеми є поширеними проблемами, яскравим прикладом яких є глибокі фейки. Ці реалістичні, але фейкові відео можуть маніпулювати суспільним сприйняттям і поширювати неправдиву інформацію. Таким чином, вони можуть бути використані для сприяння неетичній – якщо не незаконній – конкуренції між кандидатами. Нещодавні дослідження глибоких і дешевих фейків висвітлюють значні досягнення та занепокоєння щодо електронної дезінформації. Deepfakes використовує складний штучний інтелект для створення дуже реалістичних, але підроблених відео, створюючи серйозну загрозу цілісності інформації та довірі громадськості. І навпаки, дешеві фейки,

які простіше створювати, включають базові методи редагування для маніпулювання вмістом.

Електронна демократія має кілька ключових аспектів:

1. Залучення громадськості до процесу ухвалення рішень. Громадяни мають можливість висловлювати свою думку, впливати на політичні рішення через онлайн-платформи, брати участь у громадських консультаціях та ініціативах.

2. Прозорість та підзвітність державних органів. Використання цифрових технологій робить процес урядування більш відкритим, дозволяючи громадянам відслідковувати діяльність влади, доступатися до публічної інформації та контролювати її виконання.

3. Розширення доступу до інформації. Цифрові платформи надають можливість швидко отримувати достовірну інформацію, що дозволяє громадянам бути більш обізнаними про політичні події та процеси.

4. Забезпечення рівних можливостей участі для всіх громадян. Технології дозволяють долати географічні, соціальні та інші бар'єри, які можуть обмежувати доступ до політичного процесу.

Основні етапи становлення електронної демократії

Історія електронної демократії тісно пов'язана з розвитком інформаційних технологій. Її становлення можна розглядати через кілька ключових етапів, які відображають еволюцію технологій та їх вплив на політичні процеси.

1. Зародження ідей електронної демократії (1990-ті роки)

Перша хвиля інтересу до електронної демократії виникла у 1990-х роках, коли Інтернет почав набирати популярність як новий засіб комунікації. Тоді розпочалися дискусії про можливість використання Інтернету для розширення політичної участі. Зокрема, популярною стала ідея про те, що Інтернет може стати інструментом для розвитку прямої демократії, коли громадяни зможуть безпосередньо впливати на рішення через онлайн-голосування або участь в електронних референдумах.

На цьому етапі цифрова демократія сприймалася переважно як експериментальний напрямок, проте вже тоді з'являлися перші електронні петиції та інші ініціативи, що давали змогу громадянам висловлювати свою позицію через мережу. Водночас виникали питання щодо безпеки таких інструментів, їхньої доступності для широкого загалу та можливості маніпуляцій результатами [49].

2. Розвиток електронного урядування (2000-ті роки)

У 2000-х роках концепція електронної демократії стала більш структурованою, а уряди багатьох країн почали впроваджувати інноваційні технології для підвищення ефективності своєї роботи. Одним із ключових елементів цього етапу стало електронне урядування (e-government), що передбачає використання цифрових інструментів для надання державних послуг, обміну інформацією та взаємодії між громадянами та владою.

Цей період характеризується появою таких платформ, як електронні кабінети громадян, портали для подання звернень та скарг, а також електронне голосування. Е-урядування сприяло спрощенню процедур взаємодії громадян з державними установами, зменшило рівень бюрократії та покращило доступ до державних послуг.

Одним із найважливіших досягнень цього етапу стало впровадження електронного голосування в деяких країнах, наприклад, в Естонії, яка є лідером у впровадженні технологій електронного урядування. Це сприяло значному розширенню участі громадян у виборчому процесі та підвищило довіру до політичних інститутів [51].

3. Соціальні медіа та нові форми політичної участі (2010-ті роки)

З поширенням соціальних мереж у 2010-х роках цифрова демократія отримала новий імпульс для розвитку. Платформи, такі як Facebook, Twitter, YouTube та інші, стали ключовими інструментами для політичної комунікації. Вони не лише надавали змогу політикам безпосередньо спілкуватися з виборцями, а й створювали нові можливості для громадянської активності.

Соціальні мережі дали громадянам можливість організовуватися, поширювати інформацію, збирати підписи під петиціями, а також проводити масові

акції та кампанії. Вони стали простором для відкритих дискусій і дебатів, що значно розширило можливості для політичної участі.

Однак цей етап також виявив і нові виклики для електронної демократії. Зокрема, зростаючий вплив фейкових новин, маніпуляцій з інформацією та використання алгоритмів соціальних медіа для поширення дезінформації стали серйозними проблемами. Це вимагало нових підходів до регулювання інформаційного простору та забезпечення інформаційної безпеки.

4. Цифрова демократія у 2020-х роках: виклики та перспективи

На початку 2020-х років цифрова демократія зіткнулася з новими викликами, що пов'язані з глобальною пандемією COVID-19. Багато країн були змушені перейти до використання цифрових інструментів для забезпечення роботи уряду та політичної участі громадян. Наприклад, онлайн-голосування, електронні консультації та громадські обговорення стали ключовими засобами підтримки демократичних процесів під час пандемії.

Таблиця 1.1

Основні етапи розвитку електронної демократії

Етап	Зміст	Характеристика
1. Зародження ідей електронної демократії (1990-ті роки)	Розвиток ідей використання Інтернету для розширення політичної участі.	Інтернет сприймається як засіб прямої демократії, з'являються перші електронні петиції та дискусії про електронне голосування. Питання безпеки та доступності для громадян залишаються відкритими.
2. Розвиток електронного урядування (2000-ті роки)	Впровадження е-урядування для надання державних послуг та комунікації.	Держави активно розробляють електронні урядові платформи для спрощення взаємодії з громадянами. Електронне голосування та е-кабінети покращують доступ до урядових послуг.
3. Соціальні медіа та нові форми політичної участі (2010-ті роки)	Соціальні мережі як інструменти політичної комунікації та мобілізації.	Платформи, такі як Facebook та Twitter, стають простором для політичних дискусій, петицій, кампаній. Водночас зростає загроза фейкових новин і маніпуляцій інформацією.
4. Цифрова демократія у 2020-х роках	Нові виклики та можливості електронної демократії у зв'язку з пандемією COVID-19.	Онлайн-голосування та електронні консультації стають основними інструментами політичної участі. Зростає увага до питань кібербезпеки, захисту даних і подолання цифрового розриву.

Джерело: складено автором [1-11].

Одночасно з цим зросла увага до питань захисту приватності, безпеки даних та кіберзагроз. Використання цифрових платформ для політичної участі вимагало нових механізмів контролю та захисту від зовнішніх впливів. Крім того, зросла необхідність у подоланні цифрового розриву, оскільки не всі громадяни мали рівний доступ до цифрових інструментів та Інтернету.

Незважаючи на ці виклики, цифрова демократія продовжує розвиватися. Одним із ключових напрямків є впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та безпеки голосування, а також використання штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних та прогнозування політичних тенденцій.

1.2. Інструменти державного регулювання електронної демократії

Цифрова демократія, яка поєднує демократичні процеси з цифровими технологіями, розвивалася через електронну, віртуальну та мережеву демократію. Ці етапи розширили демократичне залучення шляхом використання технологій для прямої участі та побудови глобальної спільноти. Штучний інтелект і соціальні мережі пропонують як можливості, так і проблеми для електронної демократії. Вони сприяють політичному обговоренню та участі шляхом зниження доступу до інформації та бар'єрів для висловлювання. Однак потенціал штучного інтелекту поширювати дезінформацію, втручатися в конфіденційність і зміцнювати упередження викликає серйозне занепокоєння. Індивідуалізація цифрового громадянства за допомогою штучного інтелекту може призвести до стереотипів і перешкодити розвитку особистості.

Цифрові платформи змінили форму участі в політичному житті, запропонувавши нові шляхи громадянської участі та адвокації. ШІ покращує ці процеси за допомогою персоналізованого спілкування, моніторингу в реальному часі та аналізу даних, але також створює ризики маніпуляцій і дезінформації. AI покращує ефективність і чесність у сучасних виборчих

процесах завдяки реєстрації виборців, електронному голосуванню та зведенню результатів. Однак це також піднімає питання конфіденційності, безпеки та довіри. Можливості ІІІ передбачити електоральну поведінку вносять нову динаміку в політичну конкуренцію, викликаючи етичні занепокоєння щодо маніпуляцій і демократичної легітимності.

Цифрові технології та технології штучного інтелекту приносять користь громадській сфері та політичній пропаганді шляхом демократизації доступу та розширення охоплення. Проте поширення дезінформації та цілеспрямована пропаганда ризикують негативно впливати на публічний дискурс та демократію.

Щоб забезпечити пом'якшення первинних ризиків, пов'язаних із ІІІ та цифровими технологіями, у процесах електронної демократії, підвищення електронної медіаграмотності громадян має вирішальне значення. Це включає в себе навчання людей критично оцінювати інформацію, розпізнавати дезінформацію та розуміти основні механізми ІІІ та цифрових платформ. З боку пропозиції, надійне регулювання штучного інтелекту та платформ має встановити чіткі етичні принципи та заходи підзвітності. Ці правила повинні запобігати зловживанням, забезпечувати прозорість процесів прийняття рішень, керованих штучним інтелектом, і захищати конфіденційність користувачів і безпеку даних. Враховуючи як попит, так і пропозицію, можна сприяти створенню більш стійкого та надійного цифрового демократичного середовища.

Сутність електронної демократії

Цифрова демократія передбачає використання новітніх технологій для підтримки та розвитку демократичних процесів. Основними елементами електронної демократії є інструменти електронного голосування, платформи для громадських обговорень, ініціативи е-петицій, електронні уряди, а також використання соціальних медіа для комунікації між громадянами та владою. Ці технології сприяють підвищенню прозорості урядування, поліпшенню доступу до інформації та збільшенню можливостей для громадян брати участь у прийнятті політичних рішень [47].

Цифрова демократія, що стала важливим елементом сучасних політичних систем, вимагає від держав активного регулювання та управління інструментами, які сприяють прозорості, підзвітності та участі громадян у процесах ухвалення рішень. Сучасні технології інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) створюють нові можливості для взаємодії між громадянами та державою, проте ці можливості також потребують належного регулювання для запобігання зловживанням і забезпечення безпеки. У цьому контексті розглянемо основні інструменти державного регулювання електронної демократії, їхні функції, переваги та виклики, що постають перед ними.

Таблиця 1.2

Інструменти державного регулювання електронної демократії

Інструмент	Установи	Джерело
1	2	3
Електронне голосування	Естонський уряд	Міністерство економіки та комунікацій Естонії
Платформи для електронних петицій	Уряд Канади	Сайт уряду Канади
Системи електронного урядування	Організація Об'єднаних Націй	ООН, Доклад про е-урядування
Інструменти для цифрового участі	Всесвітній банк	Звіти Всесвітнього банку
Портали для відкритих даних	Уряд Великої Британії	Портал даних Великої Британії
Системи для збору громадської думки	Уряд США	Звіти ГАО США
Платформи для громадських консультацій	Уряд Норвегії	Міністерство місцевих справ Норвегії
Програми для електронної участі	Європейська комісія	Доклад Європейської комісії
Системи моніторингу та звітності	Уряд Австралії	Австралійська комісія з інформаційних технологій
Платформи для відстеження держбюджету	Уряд України	Міністерство фінансів України

Продовження таблиці 1.2

1	2	3
Інструменти для запобігання маніпуляціям	Уряд Швеції	Шведське агентство цифрових і демократичних прав
Системи для забезпечення кібербезпеки	Національний інститут стандартів та технологій США	NIST, Документація з кібербезпеки
Інструменти для онлайн-освіти	Уряд Фінляндії	Міністерство освіти і культури Фінляндії
Системи для електронного декларування	Уряд Грузії	Національне агентство з питань корупції Грузії
Інструменти для цифрового зв'язку з громадянами	Уряд Японії	Міністерство внутрішніх справ Японії

Джерело: узагальнено автором [12-21].

1. Електронне голосування

Електронне голосування є одним з найважливіших інструментів електронної демократії. Воно дозволяє громадянам голосувати за допомогою електронних платформ, що забезпечує зручність, доступність та оперативність процесу. Наприклад, Естонія стала піонером у використанні електронного голосування на національному рівні, що дозволило значно збільшити явку виборців і спростити процедури. Однак, цей інструмент також викликає питання щодо безпеки даних, довіри до системи голосування та можливих кібератак, що потребує від держави розробки та впровадження надійних механізмів захисту [12-15].

2. Платформи для електронних петицій

Платформи для електронних петицій надають громадянам можливість висловлювати свої думки та пропозиції щодо важливих питань політики. Наприклад, уряд Канади використовує такі платформи для збору підписів на петиціях, які можуть бути розглянуті парламентом. Цей інструмент сприяє активізації громадянської участі, дає можливість виразити колективну думку і впливати на політичні рішення. Проте важливо забезпечити простоту використання таких платформ і їхню доступність для всіх громадян.

3. Системи електронного урядування

Електронне урядування охоплює широкий спектр послуг, які надаються державою через цифрові платформи. Це включає в себе онлайн-доступ до державних послуг, таких як реєстрація бізнесу, отримання документів та інші адміністративні послуги. Системи електронного урядування спрощують процедури, зменшують бюрократію і підвищують рівень задоволеності громадян. Проте їхня ефективність залежить від якості інфраструктури, доступності Інтернету та електронної грамотності населення.

4. Інструменти для цифрового участі

Інструменти для електронної участі включають різноманітні платформи та програми, які дозволяють громадянам брати участь у політичних процесах через обговорення, голосування та пропозиції. Такі платформи, як OpenGov або Participate, створюють можливості для інтерактивних обговорень та консультацій з громадянами. Вони сприяють підвищенню прозорості процесів ухвалення рішень, проте потребують належного модераторського контролю для запобігання дезінформації та маніпуляцій [16-19].

5. Портали для відкритих даних

Портали для відкритих даних надають доступ до державної інформації, що забезпечує прозорість і підзвітність влади. Наприклад, уряди країн, таких як Велика Британія, створили спеціалізовані портали, на яких громадяни можуть отримувати інформацію про витрати бюджету, виконання державних програм та інші дані. Відкриті дані можуть бути використані для проведення досліджень, аналізу політики та громадського контролю. Однак, щоб забезпечити реальну користь від таких порталів, необхідно, щоб дані були доступними у зрозумілому форматі та регулярно оновлювались.

6. Системи моніторингу та звітності

Системи моніторингу та звітності забезпечують державним органам можливість стежити за виконанням політичних програм і ініціатив, а також аналізувати їхню ефективність. Це можуть бути як внутрішні системи контролю, так і платформи, що забезпечують громадський моніторинг. Наприклад, у США існують спеціалізовані агенції, які займаються

моніторингом витрат державних коштів. Такі системи сприяють підвищенню підзвітності органів влади, проте вимагають належної обробки даних і механізмів реагування на виявлені порушення.

7. Інструменти для запобігання маніпуляціям

Запобігання маніпуляціям є важливим аспектом регулювання електронної демократії. Уряди повинні впроваджувати політики та технології, які дозволяють виявляти та запобігати дезінформації, фальшивим новинам і кібератакам. Це може включати в себе використання алгоритмів для виявлення маніпулятивного контенту, співпрацю з платформами соціальних медіа для моніторингу інформаційних потоків та освітні програми для підвищення медіаграмотності населення. Важливо, щоб такі інструменти не обмежували свободу слова і не призводили до цензури [20].

8. Системи для забезпечення кібербезпеки

Зважаючи на зростаючі загрози кібербезпеки, держави повинні вжити заходів для захисту цифрових платформ і даних громадян. Системи для забезпечення кібербезпеки включають в себе технології шифрування, брандмауери, антивірусні програми та моніторинг загроз. Уряди повинні також розробляти стратегії кібербезпеки, які враховують ризики та специфіку їхньої інфраструктури. Наприклад, Національний інститут стандартів і технологій США (NIST) пропонує рекомендації щодо кібербезпеки для державних установ.

9. Платформи для громадських консультацій

Громадські консультації стають важливим інструментом для залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Уряди можуть організовувати онлайн-консультації, де громадяни можуть висловлювати свої думки, пропозиції та зауваження. Наприклад, у Норвегії використовуються платформи, які дозволяють громадянам брати участь у формуванні політики на різних рівнях. Цей інструмент сприяє більшому залученню населення в політичні процеси, але вимагає належної організації і модерації.

10. Інструменти для онлайн-освіти

Онлайн-освіта стає важливим компонентом електронної демократії, оскільки вона забезпечує громадянам доступ до знань та інформації про політичні процеси. Уряди можуть розробляти курси та програми навчання, що пояснюють принципи функціонування державних установ, права та обов'язки громадян. Наприклад, уряд Фінляндії впроваджує програми онлайн-освіти для підвищення політичної грамотності населення. Це сприяє підвищенню активності громадян у політичних процесах.

11. Системи електронного декларування

Системи електронного декларування використовуються для забезпечення прозорості у фінансових питаннях державних службовців та політиків. Вони дозволяють громадянам контролювати активи та доходи публічних посадових осіб. Наприклад, в Україні було впроваджено систему електронного декларування, яка стала важливим інструментом у боротьбі з корупцією. Проте для забезпечення ефективності таких систем необхідно забезпечити їхнє належне функціонування та контроль за достовірністю наданих даних [25].

12. Інструменти для цифрового зв'язку з громадянами

Інструменти для цифрового зв'язку з громадянами забезпечують зворотний зв'язок між урядом і населенням. Це можуть бути мобільні додатки, чат-боти, онлайн-форуми та інші канали комунікації. Вони дозволяють громадянам отримувати інформацію про державні послуги, ставити запитання та отримувати відповіді. Наприклад, уряд Японії використовує чат-боти для оперативного реагування на запити громадян. Цей інструмент сприяє підвищенню прозорості та покращенню комунікації.

13. Програми для електронної участі

Програми для електронної участі можуть включати в себе ініціативи, що сприяють залученню громадян до політичних процесів через використання новітніх технологій. Це може бути, наприклад, участь у проектних бюджетах, де громадяни можуть голосувати за проекти, які отримають фінансування з місцевого бюджету. Такі програми сприяють активізації громадянської позиції та залученню людей до управління громадами.

14. Платформи для аналізу громадської думки

Аналіз громадської думки є важливим аспектом у формуванні політики. Уряди можуть використовувати платформи для збору даних про настрої населення, оцінки політичних ініціатив та виявлення пріоритетів громадян. Це можуть бути як опитування, так і аналіз даних з соціальних медіа. Наприклад, деякі країни використовують дані з Twitter для аналізу громадських настроїв щодо політичних подій. Однак важливо, щоб такі платформи дотримувалися етичних норм і поважали приватність громадян [27].

15. Залучення молоді до електронної демократії

Залучення молоді є ключовим аспектом для розвитку електронної демократії. Уряди можуть створювати програми та інструменти, які сприяють участі молоді у політичних процесах, наприклад, через молодіжні ради, програми стажування в державних структурах та ініціативи для проведення молодіжних форумів. Це не лише допомагає молоді виразити свою думку, а й забезпечує свіжий погляд на політичні питання.

1.3. Світовий досвід розбудови електронної демократії

У сучасному світі цифрова демократія стає все більш актуальною темою, оскільки технології інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) відкривають нові можливості для участі громадян у політичних процесах. Різні країни реалізують інноваційні підходи до інтеграції цифрових технологій у демократичні інституції, кожна з яких має свої особливості, сильні і слабкі сторони. У цьому контексті важливо розглянути світовий досвід розбудови електронної демократії, щоб виявити найкращі практики, а також проблеми, з якими стикаються держави в цьому процесі.

1. Скандинавські країни: Естонія як модель електронної демократії

Естонія стала піонером у впровадженні цифрових технологій у політику, запровадивши електронне голосування вже у 2005 році. Це дало можливість естонцям голосувати онлайн на виборах, що суттєво спростило процес і

підвищило явку виборців. Система е-голосування, розроблена з урахуванням високих стандартів безпеки, дозволяє громадянам ідентифікувати себе за допомогою електронного ID-картки, що забезпечує надійний захист даних.

Окрім електронного голосування, Естонія також використовує платформи для відкритих даних, що дозволяє громадянам отримувати доступ до інформації про діяльність уряду. Це забезпечує високий рівень прозорості і підзвітності. Крім того, система електронного урядування (e-Government) в Естонії дозволяє громадянам взаємодіяти з державними службами через Інтернет, роблячи адміністративні процеси більш доступними і ефективними. Однак, незважаючи на успіхи, існують виклики, пов'язані з кібербезпекою, оскільки Естонія неодноразово піддавалася кібератакам.

2. Велика Британія: Петиції та громадська участь

Велика Британія також зробила вагомий внесок у розвиток електронної демократії через використання платформ для електронних петицій. Згідно з британським законодавством, якщо петиція збирає понад 100,000 підписів, вона повинна бути розглянута парламентом. Цей механізм надає громадянам можливість впливати на політику і підвищує рівень їхньої участі у демократичних процесах. Петиційні платформи, зокрема, дозволяють висловлювати думки з важливих питань, таких як соціальна справедливість, охорона навколишнього середовища та економічні реформи.

Однак, незважаючи на наявність таких платформ, існують побоювання щодо якісної участі громадян. Не всі групи населення мають однаковий доступ до технологій або здатність ефективно використовувати їх. Це ставить під питання реальність представництва інтересів усіх верств населення.

3. США: Громадська думка та е-урядування

США є ще одним прикладом країни, де цифрова демократія активно розвивається. Тут застосовуються різноманітні онлайн-платформи для збору громадської думки. Уряд США використовує портал USA.gov, який забезпечує доступ до державних послуг, а також платформи для проведення опитувань, щоб дізнатися думки громадян щодо ключових політичних ініціатив.

Наприклад, платформи для громадських консультацій дозволяють державним установам отримувати зворотний зв'язок від населення з питань, що їх хвилюють.

Системи електронного урядування в США також включають можливість подачі заявок, отримання ліцензій і реєстрацій через Інтернет. Це спрощує процеси для громадян і знижує бюрократичні бар'єри. Проте, разом з цими позитивними аспектами, виникають проблеми, пов'язані з безпекою даних і можливістю кібератак, які можуть вплинути на довіру громадян до електронних систем.

4. Азійські країни: Сінгапур і Південна Корея

Азійські країни, такі як Сінгапур і Південна Корея, також активно впроваджують цифрові технології у політичні процеси. Сінгапур, наприклад, створив платформу для відкритих даних, що дозволяє громадянам отримувати доступ до інформації про діяльність уряду, фінансові звіти та інші важливі дані. Це не лише підвищує прозорість, але й сприяє залученню громадян до активного обговорення політичних ініціатив.

Південна Корея, в свою чергу, відзначається використанням цифрових технологій для збору громадської думки і участі в політичних процесах. Наприклад, уряд Південної Кореї розробив платформу, що дозволяє громадянам подавати пропозиції щодо законодавчих змін. Це сприяє активному залученню населення у процеси ухвалення рішень, але разом із цим виникає питання про реальну можливість впливу на політику.

5. Виклики і ризики електронної демократії

Хоча цифрова демократія пропонує значні переваги, вона також стикається з численними викликами. Одним із найсерйозніших є питання кібербезпеки. Зловмисники можуть намагатися отримати доступ до виборчих систем або маніпулювати даними, що може підірвати довіру громадян до процесу голосування. Наприклад, випадки зловживань під час виборів у США у 2016 році підкреслили важливість забезпечення безпеки цифрових платформ.

Ще одним викликом є дезінформація. З розвитком соціальних медіа зросла кількість фейкових новин і маніпуляцій інформацією, що може вплинути на громадську думку і політичні процеси. Держави повинні розробляти стратегії для боротьби з дезінформацією, включаючи освітні програми, які підвищують медіаграмотність населення.

Нерівний доступ до технологій також є значною проблемою. У деяких країнах, особливо в регіонах з низьким рівнем розвитку, доступ до Інтернету та цифрових технологій залишається обмеженим. Це призводить до того, що деякі групи населення, такі як пенсіонери або малозабезпечені сім'ї, можуть бути виключені з процесу електронної демократії.

6. Кращі практики і рекомендації

Вивчаючи світовий досвід розбудови електронної демократії, можна виділити кілька кращих практик, які можуть бути корисними для інших країн. По-перше, важливо забезпечити надійні системи кібербезпеки. Це включає в себе як технологічні рішення, так і навчання персоналу, що працює з даними, для запобігання кібератакам.

По-друге, необхідно створювати умови для активної участі всіх верств населення в цифрових процесах. Це може бути досягнуто шляхом підвищення електронної грамотності, доступу до навчальних ресурсів та програм, які підтримують громадську участь, особливо серед вразливих груп.

По-третє, держави повинні інвестувати в технології, що дозволяють забезпечити прозорість і підзвітність. Платформи для відкритих даних, електронні петиції та онлайн-консультації повинні бути простими у використанні і доступними для всіх громадян.

Естонія впровадила електронне голосування в 2005 році, ставши першою країною в світі, яка запровадила цю практику. Громадяни можуть голосувати онлайн на виборах, використовуючи електронні ID-картки. Ця система суттєво підвищила явку виборців, спростила процес голосування та зменшила витрати на проведення виборів. Однак естонський досвід також стикається з викликами

в сфері кібербезпеки, адже країна була об'єктом численних кібератак, що потребує постійного вдосконалення технологій безпеки.

У Великій Британії громадяни можуть подавати електронні петиції на платформах, які зобов'язують парламент розглянути петиції, що набрали понад 100,000 підписів. Цей інструмент сприяє активній участі громадян у політиці, але існують проблеми з представництвом інтересів усіх верств населення, оскільки не всі мають рівний доступ до технологій.

В США портал USA.gov забезпечує доступ до державних послуг, дозволяючи громадянам отримувати інформацію та взаємодіяти з урядовими структурами. USA.gov спрощує процеси подання заявок і отримання ліцензій. Проте питання кібербезпеки та дезінформації залишаються серйозними викликами для забезпечення довіри до цифрових платформ.

Таблиця 1.3

Світовий досвід розбудови електронної демократії

Країна	Інструменти	Зміст	Характеристика	Джерело
1	2	3	4	5
Естонія	Електронне голосування	Дозволяє громадянам голосувати онлайн на виборах	Висока явка виборців, високі стандарти безпеки	E-Estonia
Велика Британія	Платформи для електронних петицій	Громадяни можуть висловлювати свої думки з важливих питань	Підвищує підзвітність уряду, проте може бути обмежений доступ	UK Government
США	Портал USA.gov	Забезпечує доступ до державних послуг та збору громадської думки	Спрощує адміністративні процеси, але є виклики з безпекою даних	USA.gov
Сінгапур	Платформа відкритих даних	Доступ до інформації про діяльність уряду і фінансові звіти	Підвищує прозорість, спрощує участь громадян	Data.gov.sg
Південна Корея	Онлайн-платформи для громадської думки	Дозволяє подавати пропозиції щодо законодавчих змін	Активне залучення населення, але є питання про реальний вплив на політику	Government of Korea

1	2	3	4	5
Канада	Платформи для участі громадян	Залучення громадян до процесу ухвалення рішень через онлайн-опитування	Сприяє більшій активності громадян у політичних процесах	Canada.ca
Швеція	Електронне урядування	Доступ до державних послуг через Інтернет	Високий рівень прозорості та підзвітності	Swedish Government
Норвегія	Платформи для онлайн-обговорення	Забезпечують платформи для дискусій між громадянами і урядом	Активізація громадської участі, створення конструктивного діалогу	Norwegian Government
Австралія	Портал MyGov	Дозволяє громадянам взаємодіяти з урядовими службами через єдиний онлайн-інтерфейс	Знижує бюрократію, підвищує доступ до послуг	MyGov
Фінляндія	Платформи для відкритих даних	Доступ до статистики та інформації про державні витрати	Підвищує прозорість і дозволяє громадянам контролювати витрати держави	Open Data Finland
Японія	Чат-боти для громадянських запитів	Використання чат-ботів для оперативного реагування на запити громадян	Підвищує комунікацію між урядом і населенням	Government of Japan
Індія	Платформа e-Governance	Надає доступ до державних послуг через Інтернет	Сприяє діджиталізації адміністративних процесів, але є виклики з доступом	Digital India
Ізраїль	Інструменти для електронних петицій	Громадяни можуть подавати петиції для розгляду урядом	Підвищує рівень залучення, проте вимагає вдосконалення для кращої ефективності	Israeli Government

Джерело: узагальнено автором [22-29].

Сінгапур розробив платформу відкритих даних, що надає доступ до великих обсягів інформації про діяльність уряду та бюджетні витрати. Це підвищує прозорість, заохочує дослідження та аналіз даних з боку громадян, проте виникають питання щодо приватності та безпеки інформації.

У Південній Кореї уряд забезпечує платформи, де громадяни можуть подавати свої пропозиції щодо змін у законодавстві. Це створює можливість активного залучення населення, проте реальний вплив таких пропозицій на політику може бути обмеженим [22-24].

Канада активно впроваджує інструменти для збору громадської думки, включаючи онлайн-опитування та консультації. Ці інструменти сприяють залученню громадян до політичних процесів, але можуть стикатися з проблемами доступу для деяких груп населення.

Швеція забезпечує доступ до державних послуг через електронні платформи, що дозволяє громадянам виконувати адміністративні процедури онлайн. Це підвищує рівень прозорості та підзвітності, проте потребує постійного вдосконалення для забезпечення безпеки даних [29].

У Норвегії забезпечують інструменти для громадських дискусій, де громадяни можуть висловлювати свої думки щодо політичних рішень. Це сприяє конструктивному діалогу між урядом і населенням, однак потребує активності з боку громадян [25-27].

Австралія пропонує портал MyGov, який об'єднує всі державні послуги в одному місці, дозволяючи громадянам отримувати доступ до різних сервісів. Це знижує бюрократію та підвищує доступ до державних послуг, але важливо забезпечити високий рівень кібербезпеки.

Фінляндія надає доступ до державних статистичних даних та фінансових звітів через платформи для відкритих даних. Це підвищує прозорість і дозволяє громадянам контролювати витрати держави, проте вимагатиме зусиль для роз'яснення даних і їх використання.

Японія використовує чат-боти для забезпечення швидкого реагування на запити громадян. Це покращує комунікацію між урядом і населенням, але існують питання щодо точності та адекватності відповідей.

Індія запровадила платформи e-Governance, які забезпечують доступ до державних послуг через Інтернет. Це сприяє діджиталізації адміністративних процесів, проте країна стикається з викликами в доступі до технологій.

В Ізраїлі громадяни можуть подавати електронні петиції для розгляду урядом. Це підвищує рівень залучення населення до політичних процесів, але реальний вплив може бути обмеженим через бюрократію [28].

Німеччина забезпечує онлайн-консультації, де громадяни можуть брати участь в обговоренні законопроектів. Це дозволяє залучити громадян до процесу ухвалення рішень, проте потрібні додаткові зусилля для популяризації таких платформ.

Франція використовує платформи для зворотного зв'язку, де громадяни можуть надавати зворотний зв'язок про політичні рішення через онлайн-платформи. Це сприяє активній участі громадян у політиці, проте можуть виникати проблеми з нерівномірним доступом до технологій.

Світовий досвід розбудови електронної демократії свідчить про те, що технології можуть суттєво поліпшити участь громадян у політичних процесах. Проте виклики, такі як кібербезпека, дезінформація та нерівність доступу до технологій, потребують серйозної уваги з боку держав і суспільства. Країни повинні обмінюватися досвідом та адаптувати найкращі практики до своїх умов, щоб створити більш відкриті та підзвітні демократії.

Висновки до розділу 1

Інструменти державного регулювання електронної демократії відіграють ключову роль у формуванні активної та свідомої громадянської позиції. Вони сприяють підвищенню прозорості, підзвітності та участі громадян у політичних процесах. Однак для забезпечення їхньої ефективності необхідно враховувати

численні виклики, з якими стикаються держави, такі як забезпечення безпеки, боротьба з дезінформацією, доступність технологій та розвиток електронної грамотності населення. Тільки спільними зусиллями урядів, громадянського суспільства та технологічних компаній можна досягти успіху у розвитку електронної демократії, що відповідає потребам та викликам сучасного суспільства.

Світовий досвід розбудови електронної демократії свідчить про те, що технології можуть значно підвищити участь громадян у політичних процесах, проте це вимагає ретельного регулювання і підходу до забезпечення безпеки. Країни, такі як Естонія, Велика Британія, США, Сінгапур і Південна Корея, продемонстрували різні моделі електронної демократії, кожна з яких має свої переваги та виклики. Важливо, щоб інші країни вивчали цей досвід і адаптували його до своїх умов, зважаючи на специфіку суспільства і потреби громадян. Тільки спільними зусиллями урядів, громадянського суспільства та технологічних компаній можна досягти успіху у розвитку електронної демократії, що відповідає потребам і викликам сучасного світу.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Динаміка показників електронної демократії в Україні

Сучасний стан та динаміка показників електронної демократії в Україні відображають процеси, що відбуваються в країні в умовах стрімкої цифровізації, розвитку інформаційних технологій та активної участі громадян у політичному житті. Після Революції Гідності 2014 року Україна зробила значні кроки в напрямку впровадження цифрових технологій у державне управління та залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Проте цей шлях не був легким і супроводжувався численними викликами.

По-перше, однією з основних характеристик сучасної електронної демократії в Україні є розбудова електронного урядування. Український уряд зосередився на створенні електронних послуг, що забезпечують доступ громадян до державних ресурсів та інформації. Важливими кроками в цьому напрямку стали ініціативи, спрямовані на спрощення адміністративних процедур, такі як портал "Дія", який надає можливість отримання численних державних послуг в електронному вигляді. Запуск "Дії" став важливим етапом у розвитку електронного урядування, оскільки дозволив знизити рівень корупції, покращити якість державних послуг і підвищити доступність інформації для громадян.

По-друге, в Україні спостерігається активне використання цифрових інструментів для залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Громадські платформи, такі як "Громадський бюджет", дають можливість мешканцям пропонувати та голосувати за проекти, які будуть фінансуватися з місцевих бюджетів. Це не тільки сприяє залученню населення до місцевого самоврядування, а й підвищує рівень відповідальності органів влади перед громадянами [28-30].

Однак незважаючи на позитивні зрушення, існує низка викликів, які стримують розвиток електронної демократії в Україні. По-перше, це проблема цифрового розриву між різними соціальними групами, деякі з яких не мають доступу до сучасних технологій або не володіють необхідними навичками для їх використання. Це питання особливо актуальне для сільських регіонів, де рівень цифровізації залишається на низькому рівні.

По-друге, необхідно зазначити, що ефективність впровадження цифрових технологій в Україні часто ускладнюється недостатньою прозорістю та підзвітністю державних органів. Хоча електронні платформи надають нові можливості для участі громадян у політиці, їх успішність залежить від готовності держави до відкритого діалогу з населенням та до активного врахування думки громадян у процесах ухвалення рішень.

Крім того, важливою складовою електронної демократії є захист даних та інформаційна безпека. У зв'язку з цим Україні необхідно впроваджувати сучасні технології захисту даних і забезпечувати надійний контроль за кібербезпекою. Інциденти з витоками особистих даних та кібератаками можуть негативно вплинути на довіру населення до цифрових платформ.

Динаміка показників електронної демократії в Україні свідчить про поступовий прогрес, але разом з тим вказує на необхідність подальших зусиль у розвитку цієї сфери. Важливими завданнями залишаються підвищення рівня електронної грамотності населення, забезпечення рівного доступу до цифрових технологій, удосконалення механізмів залучення громадян до ухвалення рішень і покращення прозорості державних процесів [27-29].

Зокрема, державі слід звернути увагу на співпрацю з громадськими організаціями та бізнесом для створення інноваційних рішень у сфері електронної демократії. Такі партнерства можуть сприяти розробці нових платформ для взаємодії між громадянами та урядом, що дозволить активізувати участь населення у процесах ухвалення рішень.

Окрім того, важливим кроком у розвитку електронної демократії є імплементація міжнародних стандартів і найкращих практик у цій сфері.

Україна має можливість вчитися у країн, що успішно реалізують електронне урядування і цифрову демократію, адаптуючи їх досвід до своїх умов. Наприклад, запровадження практики відкритих даних, що активно застосовується в багатьох європейських країнах, може сприяти підвищенню прозорості роботи державних органів та зміцненню довіри населення до влади.

Актуальним є також впровадження механізмів моніторингу та оцінки ефективності електронних послуг. Це дозволить оперативно реагувати на потреби громадян, вносити зміни до існуючих платформ та впроваджувати нові рішення на основі зворотного зв'язку від користувачів.

Необхідно також розвивати механізми комунікації між державними органами і громадянами. Це може бути досягнуто шляхом використання соціальних мереж, мобільних додатків та інших цифрових платформ, що дозволяють громадянам оперативно отримувати інформацію про діяльність держави, а також висловлювати свої пропозиції та зауваження [30].

Таким чином, сучасний стан електронної демократії в Україні демонструє позитивні зрушення, але потребує подальшого розвитку та удосконалення. Підвищення рівня електронної грамотності, забезпечення рівного доступу до технологій, зміцнення прозорості та підзвітності державних органів, а також активне залучення громадян до політичних процесів є ключовими аспектами для успішної реалізації електронної демократії в Україні.

У підсумку, динаміка показників електронної демократії в Україні свідчить про те, що країна перебуває на правильному шляху, але перед нею стоять серйозні виклики. Важливо продовжувати роботу в напрямку розвитку цифрових інструментів, які б забезпечували активну участь громадян у політичному процесі, а також сприяли покращенню якості державних послуг. Лише в умовах відкритого та прозорого діалогу між державою та громадянами можна досягти успіху в побудові демократичного суспільства, де кожен має змогу впливати на ухвалення рішень, що стосуються його життя та майбутнього країни [19-23].

Нова постіндустріальна епоха повністю переосмислює наше сприйняття реалій традиційної економіки, бізнес-процесів, цінності ресурсів та людського капіталу, товарів на ринку тощо. Соціально-економічний розвиток нової епохи супроводжується поступовим витісненням матеріальних ресурсів та зростанням цифрових технологій. Еволюційні зміни в трактуванні ролі цифрових технологій в економічному розвитку дозволяють краще зрозуміти сучасні процеси цифровізації, що відбуваються в економіці та суспільстві. Впровадження інновацій та нових технологій, необхідність завоювання лідерства та забезпечення конкурентоспроможності секторів економіки в глобалізованому цифровому світі вимагає цілеспрямованої, стратегічно орієнтованої політики щодо цифровізації. Такі дії повинні лібералізувати регулювання цифровізації, адаптувати нормативно-правову базу, стимулювати інвестиції та використовувати наукові теорії для розробки концепцій економічного розвитку.

Важливо визначати цифрові аспекти діджиталізації не лише як динаміку розвитку різних видів цифрових технологій. Крім того, важливо досліджувати тенденції в контексті глобалізації, тобто з урахуванням конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку цифрових технологій. Визначення позиції нашої держави у світових індексах електронної економіки є важливим індикатором процесів цифровізації всередині країни для виявлення слабких місць та критичних напрямків для покращення в цьому аспекті. Розуміння українських позицій та місця нашої держави у глобалізованому цифровому світі дозволить більш сконцентровано проводити внутрішню політику цифрових змін, необхідних для сталого розвитку. Для оцінки цифрових аспектів української цифровізації авторський колектив розробив методологію, яка базується на світових рейтингах розвитку інновацій та цифрових технологій [25].

Можна зробити висновок, що органи публічної влади у співпраці з основними гравцями інформаційного ринку відчують брак кадрів, коштів та технічних можливостей для вирішення питань кібербезпеки. Сьогодні всі зусилля спрямовані на організацію підготовки фахівців з інформаційних технологій в умовах стрімкого розвитку попиту на вітчизняному ринку праці.

За даними Центру глобальної конкурентоспроможності, основними аспектами електронної демократії є знання, технології та готовність до ринкових змін. Якщо оцінювати ситуацію в Україні, то можна констатувати, що досить сильною стороною внутрішніх аспектів цифровізації є інтелектуальна сила країни, тобто знання. Цей показник у 2021 році покращив міжнародну позицію України в рейтингу - 38 місце з 64 країн, що дозволило Україні піднятися в загальному індикаторі електронної конкурентоспроможності на 4 пункти минулого року та на 6 пунктів порівняно з 2019 роком. З іншого боку, готовність до ринкових змін є слабким фактором для України. Технологічна спроможність країни є відносно слабкою, але має тенденцію до покращення (рис.2.1).

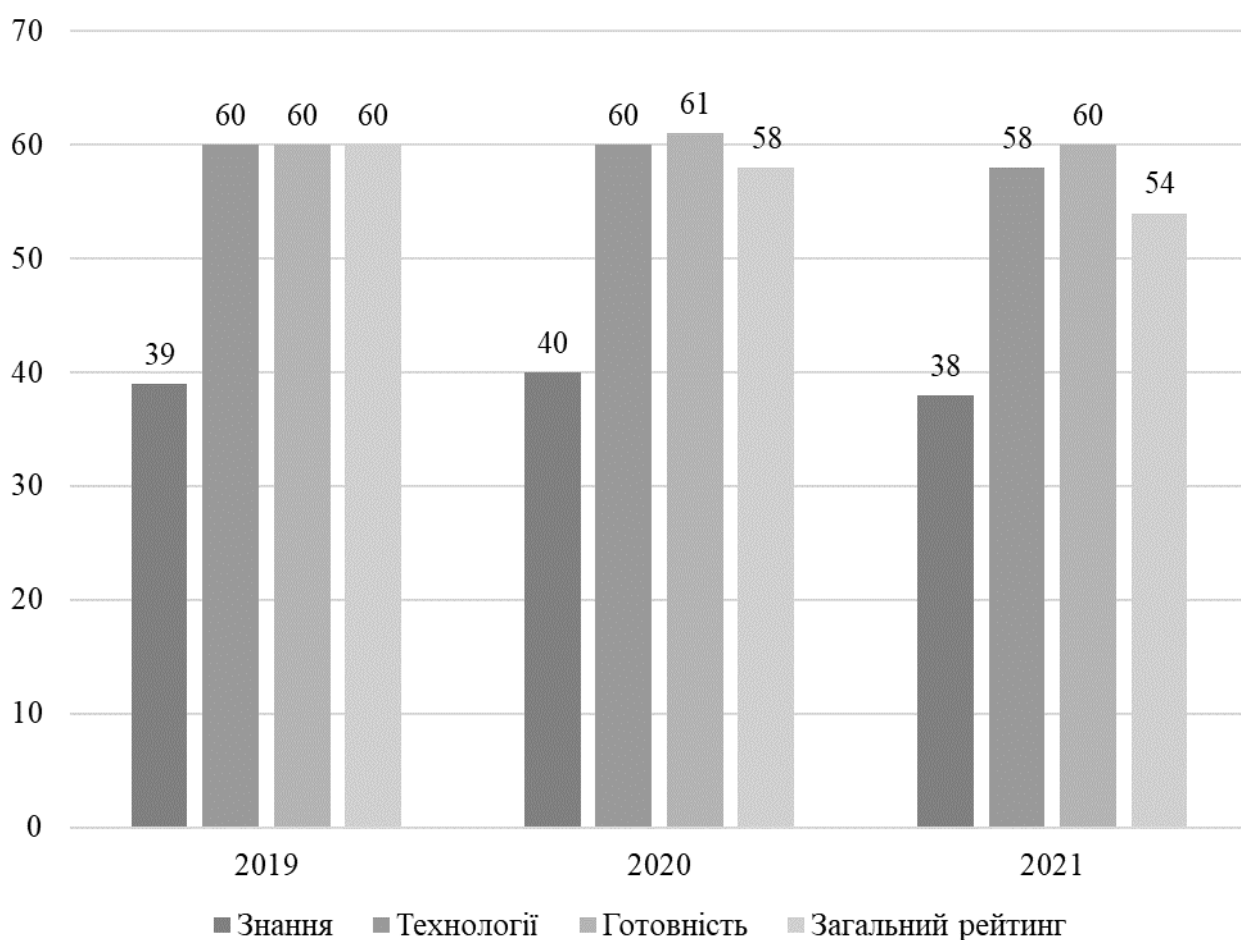

Рис. 2.1. Цифрова спроможність України

Джерело: складено автором на основі [20-30].

В Україні електронні послуги активно розвиваються. За даними Державного агентства з питань електронного урядування, на порталі "Дія" було надано понад 10 мільйонів електронних документів і послуг станом на кінець 2023 року. Понад 10 мільйонів користувачів зареєструвалися на порталі "Дія", що свідчить про значний інтерес до електронних послуг.

Рівень електронної грамотності в Україні становить приблизно 57%, за даними дослідження Digital Literacy Index 2023 року. В Україні проводяться курси з електронної грамотності, і до 2024 року планується навчити близько 1 мільйона громадян.

Згідно з даними Служби безпеки України, у 2022 році було зафіксовано понад 3,5 тисячі кібератак на державні органи, що підкреслює важливість розвитку кіберзахисту.

На 2022 рік доступ до інтернету мали 83% населення України, але якість з'єднання варіюється залежно від регіону. У 2023 році 4G покриття охоплювало понад 80% населення, а 5G технології почали впроваджуватися у великих містах.

Під час місцевих виборів 2020 року в Україні було зареєстровано близько 700 тисяч голосів через електронне голосування на платформі "Дія" [2930].

На платформі відкритих даних data.gov.ua налічується понад 5 тисяч наборів даних, що дозволяє громадянам і бізнесу отримувати доступ до інформації про діяльність держави.

У 2021 році Україна ухвалила Стратегію електронної трансформації до 2025 року, яка передбачає розвиток цифрових технологій у всіх сферах життя.

За даними Національного банку України, кількість користувачів мобільних банківських послуг перевищила 14 мільйонів осіб у 2023 році, що демонструє зростання популярності фінансових технологій.

Ці дані свідчать про те, що процес цифровізації в Україні активно розвивається, проте все ще існують виклики, які потребують уваги з боку держави та суспільства.

2.2. Нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії

Нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії в Україні є важливим аспектом, що визначає рамки та умови впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. В умовах сучасного світу, де цифрові технології стають невід'ємною частиною повсякденного життя, а також ключовим елементом розвитку економіки та державного управління, Україні необхідно створити ефективну правову базу для забезпечення безпеки, прозорості та доступності цифрових послуг. Основними напрямками нормативно-правового регулювання цифровізації є розвиток електронного урядування, забезпечення захисту персональних даних, кібербезпеки та створення умов для інноваційного розвитку.

Перш за все, важливим кроком у напрямку забезпечення розвитку електронної демократії стало прийняття Закону України про електронні документи та електронний документообіг, який визначає правові засади використання електронних документів у державних органах та бізнесі. Цей закон закладає основи для впровадження електронного урядування та забезпечення безперешкодного обміну інформацією між державою та громадянами. Зокрема, законодавство передбачає, що електронні документи мають таку ж юридичну силу, як і паперові, що суттєво спрощує адміністративні процедури.

Наступним важливим аспектом є Закон України про захист персональних даних, прийнятий у 2010 році, який регулює обробку персональних даних фізичних осіб. У зв'язку з розвитком цифрових технологій, в Україні постійно оновлюється законодавство в цій сфері. Останні зміни, прийняті у 2021 році, були спрямовані на адаптацію національного законодавства до європейських норм, зокрема до Загального регламенту про захист даних (GDPR). Це дозволяє забезпечити належний рівень захисту особистої інформації громадян, що є важливим фактором для формування довіри до цифрових послуг [31-34].

Кібербезпека є ще одним важливим аспектом нормативно-правового регулювання цифровізації. У 2017 році в Україні було прийнято Закон про основи забезпечення кібернетичної безпеки, який визначає правові та організаційні засади

для забезпечення безпеки інформаційних систем і захисту інформації від кібератак. Законодавство в цій сфері постійно оновлюється, щоб відповідати сучасним викликам. Наприклад, з початком війни в Україні в 2022 році питання кібербезпеки стали особливо актуальними, і держава активізувала зусилля щодо захисту критичної інфраструктури.

Врегулювання питань кібербезпеки в Україні є критично важливим для забезпечення прав громадян, оскільки з розвитком інформаційних технологій та цифровізації державних послуг зростає ризик порушень безпеки даних і порушень приватності. У сучасному світі кіберзагрози становлять реальну небезпеку для особистих даних громадян, а також для стабільності й ефективності функціонування державних установ та інфраструктури [37].

В умовах цифровізації державних послуг та використання онлайн-ресурсів для взаємодії з органами влади, громадяни надають органам влади свої персональні дані. Відсутність належного захисту цих даних може призвести до їх несанкціонованого доступу, крадіжки чи використання зловмисниками. Законодавче врегулювання кібербезпеки допоможе забезпечити захист особистої інформації та уникнути порушень приватності громадян [38].

Зростання цифрової активності призводить до зростання кількості кіберзлочинів, таких як фішинг, хакерські атаки, фінансові шахрайства тощо. Врегулювання питань кібербезпеки на державному рівні дозволить створити систему запобігання і боротьби з такими загрозами, що забезпечить захист прав громадян від кримінальних посягань [41].

Оскільки все більше державних послуг стають доступними онлайн, питання кібербезпеки набуває особливого значення. Наприклад, атаки на державні портали чи інфраструктуру можуть порушити доступ громадян до електронних послуг, зокрема реєстрації підприємств, отримання соціальних виплат, доступу до медичних та освітніх послуг. Нормативно-правове врегулювання у сфері кібербезпеки дозволяє мінімізувати такі ризики і забезпечити безперервний доступ громадян до важливих послуг. Атаки на інфраструктуру держави можуть мати серйозні наслідки для стабільності політичної системи, національної безпеки та

економіки. Врегулювання питань кібербезпеки дозволяє не лише захистити інтереси громадян, а й забезпечити нормальне функціонування всіх державних інститутів, що є важливим для стабільності країни [37]. Впровадження ефективної політики кібербезпеки та належне регулювання цієї сфери сприяють формуванню довіри громадян до електронних державних послуг і технологій. Це важливо для розвитку е-урядування, оскільки користувачі мають бути впевнені в тому, що їхні дані не потраплять до зловмисників і що вони зможуть безпечно взаємодіяти з державними органами. Оскільки кіберзагрози є глобальними, питання кібербезпеки потребує міжнародної співпраці. Врегулювання цього питання в Україні забезпечить інтеграцію з міжнародними стандартами і допоможе захищати права громадян на міжнародному рівні, сприяючи взаємодії з іншими державами для протидії кіберзлочинності та забезпечення безпеки [34].

Крім того, для розвитку цифровізації важливою є також підтримка інновацій у сфері технологій. Для цього в Україні ухвалюються законодавчі акти, що регулюють діяльність ІТ-компаній, стартапів та інших інноваційних підприємств. Одним із таких документів є Закон про стимулювання розвитку електронної економіки, який передбачає створення сприятливих умов для розвитку ІТ-індустрії, впровадження новітніх технологій та залучення інвестицій у цю сферу. Закон надає податкові пільги для ІТ-компаній, що сприяє їхньому розвитку та залученню нових інвесторів [37]. Важливим елементом нормативно-правового забезпечення розвитку електронної демократії є також державна програма "Цифрова Україна", яка затверджена на 2021-2025 роки. Ця програма містить комплекс заходів, спрямованих на цифрову трансформацію державного управління, розвитку цифрових послуг, підвищення рівня електронної грамотності населення та забезпечення кібербезпеки. Вона передбачає реалізацію ряду проектів, таких як електронний уряд, електронне голосування та відкриті дані. Однак незважаючи на численні зусилля щодо створення нормативно-правової бази для цифровізації, в Україні існують певні виклики, які необхідно подолати. По-перше, це недостатній рівень координації між різними державними органами, що займаються питаннями цифровізації. Часто відсутність єдиної стратегії призводить до дублювання функцій

і неефективного використання ресурсів. По-друге, важливою проблемою залишається недостатній рівень електронної грамотності населення. Багато громадян не мають належних знань та навичок для використання електронних послуг, що знижує їхню ефективність. Крім того, викликом для цифровізації в Україні є також проблеми з доступом до інтернету, особливо в сільських районах. Незважаючи на те, що доступ до інтернету в Україні в цілому зростає, існує значний розрив між містом і селом. Це підкреслює необхідність створення умов для рівного доступу до цифрових технологій у всіх регіонах країни. Одним із напрямків покращення нормативно-правового регулювання цифровізації може бути активна співпраця з міжнародними організаціями та країнами, які мають досвід у цій сфері. Це дозволить Україні впроваджувати найкращі практики та адаптувати їх до своїх умов. Співпраця з міжнародними організаціями також може сприяти отриманню фінансування для реалізації проектів у сфері цифровізації. Для подальшого розвитку нормативно-правового регулювання цифровізації в Україні важливо звернути увагу на забезпечення прозорості процесів прийняття рішень у цій сфері. Відкритість і доступність інформації про державні програми, проекти та ініціативи сприятимуть підвищенню довіри громадян до влади та активізації їхньої участі у процесах цифровізації [39]. Крім того, важливо враховувати потреби різних соціальних груп при розробці нормативно-правових актів. Необхідно проводити консультації з громадськістю, залучати експертів та представників бізнесу до обговорення законопроектів, щоб забезпечити врахування їхніх інтересів і потреб.

Таблиця 2.1

Нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії в Україні

Нормативний акт	Опис	Бібліографічний опис
Закон України про електронні документи та електронний документообіг	Регулює правові засади використання електронних документів, забезпечує їхню юридичну силу.	Закон України про електронні документи та електронний документообіг. (2015). Відомості Верховної Ради України, 2015, № 9, ст. 62.

1	2	3
Закон України про захист персональних даних	Визначає умови обробки та захисту персональних даних фізичних осіб.	Закон України про захист персональних даних. (2010). Відомості Верховної Ради України, 2010, № 29, ст. 389.
Закон України про основи забезпечення кібернетичної безпеки	Встановлює правові та організаційні засади для забезпечення безпеки інформаційних систем.	Закон України про основи забезпечення кібернетичної безпеки. (2017). Відомості Верховної Ради України, 2017, № 5, ст. 44.
Закон України про електронні комунікації	Регулює відносини у сфері електронних комунікацій, визначає права та обов'язки операторів.	Закон України про електронні комунікації. (2020). Відомості Верховної Ради України, 2020, № 26, ст. 226.
Закон України про державну таємницю	Визначає правові основи захисту інформації, що становить державну таємницю в цифровому середовищі.	Закон України про державну таємницю. (1994). Відомості Верховної Ради України, 1994, № 26, ст. 219.
Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Порядку функціонування електронного уряду	Встановлює порядок реалізації електронного урядування в Україні.	Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2018 року № 1163. Офіційний вісник України, 2019, № 5, ст. 218.
Національна програма "Цифрова Україна"	Передбачає комплекс заходів для цифровізації державного управління та розвитку цифрових послуг.	Національна програма "Цифрова Україна" (2021). Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року.
Закон України про стимулювання розвитку електронної економіки	Створює сприятливі умови для розвитку ІТ-індустрії та інновацій в Україні.	Закон України про стимулювання розвитку електронної економіки. (2021). Відомості Верховної Ради України, 2021, № 23, ст. 156.
Закон України про відкриті дані	Встановлює правові засади для публікації та використання відкритих даних державними органами.	Закон України про відкриті дані. (2016). Відомості Верховної Ради України, 2016, № 17, ст. 131.
Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Стратегії розвитку інформаційного суспільства	Визначає стратегічні напрямки розвитку інформаційного суспільства в Україні до 2020 року.	Постанова Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 20. Офіційний вісник України, 2018, № 3, ст. 76.

Джерело: узагальнено автором [30-39].

Узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії в Україні є важливим елементом, який визначає розвиток цифрових технологій у країні. Попри досягнення в цій сфері, існують серйозні виклики, які потребують подальшого уваги з боку держави та суспільства. Успішна цифрова трансформація вимагає створення ефективної правової бази, що забезпечує захист прав громадян, розвиток інновацій, безпеку інформаційних систем і доступність цифрових послуг для всіх. Зрештою, реалізація зазначених аспектів сприятиме формуванню сучасного цифрового суспільства в Україні, де кожен громадянин матиме можливість користуватися всіма перевагами цифровізації.

2.3. Організаційно-економічні аспекти впровадження електронної демократії в Україні

Організаційно-економічні аспекти впровадження електронної демократії в Україні є невід'ємною складовою сучасної стратегії розвитку країни, адже вони визначають, як ефективно використовувати цифрові технології для покращення життя громадян і підвищення конкурентоспроможності економіки. В умовах глобалізації, стрімкого розвитку інформаційних технологій та зростаючої ролі даних у всіх сферах життя, Україні необхідно формувати ефективні механізми, які забезпечать інтеграцію цифрових технологій у суспільство та економіку.

В першу чергу, варто зазначити, що цифровізація в Україні потребує не лише технічних нововведень, але й стратегічного планування на державному рівні. З метою реалізації цих завдань в Україні було прийнято низку законодавчих актів та стратегій, які регулюють процеси цифровізації. Наприклад, програма «Цифрова Україна», затверджена урядом, покликана визначити основні напрями цифровізації державного управління, економіки та соціальної сфери, а також створити умови для розвитку електронного урядування, відкритих даних, цифрових послуг і послуг, які базуються на інноваційних технологіях.

Економічні аспекти впровадження електронної демократії включають створення стимулів для інвестування в цифрові технології та інфраструктуру. Це може бути досягнуто шляхом впровадження податкових пільг для ІТ-компаній, стартапів, а також шляхом підтримки проектів у сфері цифровізації через державні програми фінансування. Зокрема, важливим кроком стало ухвалення закону про стимулювання розвитку електронної економіки, який передбачає різноманітні пільги для підприємств у сфері інформаційних технологій. Такі заходи сприяють залученню іноземних інвестицій, розвитку нових технологій, створенню робочих місць та забезпеченню конкурентоспроможності українських підприємств.

Наступним важливим аспектом є розвиток електронного урядування, що передбачає активне використання цифрових технологій для покращення взаємодії між державою та громадянами. В Україні було створено портал "Дія", що надає широкий спектр електронних послуг, таких як отримання довідок, оформлення документів, сплата податків тощо. Це не лише спрощує адміністративні процедури для громадян, але й дозволяє знизити витрати на утримання державних органів. Важливою частиною цього процесу є також забезпечення доступу до інформації, що сприяє підвищенню прозорості діяльності держави та формуванню довіри громадян до органів влади.

Серед організаційних аспектів впровадження електронної демократії можна виділити створення спеціалізованих установ та агенцій, які відповідатимуть за впровадження цифрових технологій. Наприклад, Державне агентство з питань електронного урядування України стало ключовим органом, що координує роботу в сфері цифровізації, забезпечує реалізацію державної політики та контролює виконання завдань у цій сфері. Важливою функцією агентства є також співпраця з міжнародними організаціями та країнами, які мають досвід у впровадженні цифрових технологій. Це дозволяє Україні адаптувати кращі практики до своїх умов, запроваджуючи інноваційні рішення.

Не менш важливим аспектом є забезпечення кібербезпеки, що є ключовою умовою для успішної цифровізації. В Україні було ухвалено Закон

про основи забезпечення кібернетичної безпеки, який визначає правові та організаційні засади для захисту інформаційних систем та даних. Це включає розробку стандартів безпеки, навчання фахівців, а також проведення міжнародних та внутрішніх аудитів безпеки. Забезпечення кібербезпеки є необхідною умовою для формування довіри до цифрових послуг, оскільки громадяни повинні бути впевнені у безпеці своїх персональних даних та інформації.

Однією з ключових умов для успішної електронної демократії є підвищення рівня електронної грамотності населення. Без відповідних знань та навичок використання цифрових технологій, навіть найсучасніші системи можуть залишитися незатребуваними. Уряд активно працює над реалізацією програм з підвищення електронної грамотності, які включають курси, навчання та інформаційні кампанії. Ці програми націлені не лише на молодь, але й на доросле населення, що є важливим для інтеграції всіх соціальних груп у процес цифровізації.

Також важливо звернути увагу на необхідність забезпечення рівного доступу до цифрових технологій у всіх регіонах країни. Цифровий розрив між містом і селом залишається серйозною проблемою, яка може призвести до соціальної нерівності. Для вирішення цього питання необхідно розвивати інфраструктуру, забезпечуючи доступ до високошвидкісного інтернету в усіх населених пунктах, зокрема в сільських районах. Держава повинна активно інвестувати в розвиток інфраструктури, що забезпечить рівний доступ до цифрових послуг для всіх громадян.

Важливим аспектом є також розвиток інновацій у сфері технологій. Уряд має створити сприятливі умови для розвитку стартапів та інноваційних компаній, які можуть стати драйверами цифровізації. Для цього необхідно забезпечити підтримку досліджень і розробок, створювати інкубатори та технопарки, а також залучати інвесторів до фінансування інноваційних проєктів. Такі заходи сприятимуть створенню нових робочих місць,

підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та розвитку нових технологій.

Організаційно-економічні аспекти впровадження електронної демократії в Україні також включають залучення громадськості до процесів цифровізації. Співпраця з громадянським суспільством, бізнесом та експертами може сприяти більш ефективному впровадженню цифрових технологій. Наприклад, громадські ініціативи можуть пропонувати рішення для покращення електронних послуг, а бізнес може забезпечити фінансування інноваційних проєктів. Активна участь громадськості сприяє формуванню нових ідей, що можуть бути використані в процесі цифровізації.

Крім того, важливо враховувати міжнародний досвід у сфері регулювання електронної демократії. Україні необхідно вивчати кращі практики інших країн, які вже пройшли шлях електронної трансформації, та адаптувати їх до своїх умов. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, Світовий банк та Європейський Союз, може забезпечити Україні доступ до експертних знань, фінансових ресурсів та новітніх технологій.

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що організаційно-економічні аспекти впровадження електронної демократії в Україні є комплексними і багатограними. Вони охоплюють широкий спектр заходів, спрямованих на розвиток електронного урядування, забезпечення кібербезпеки, підвищення рівня електронної грамотності населення, розвиток інфраструктури та інновацій. Проте, незважаючи на позитивні зрушення, існує чимало викликів, які потребують подальшої уваги з боку держави, бізнесу та суспільства. Успішна цифрова трансформація вимагає скоординованих дій, ефективної комунікації між усіма учасниками процесу та чіткої стратегії, що визначає пріоритети та цілі цифровізації в Україні. Впровадження організаційно-економічних механізмів державного регулювання цифровізації може стати основою для формування сучасного цифрового суспільства, яке забезпечить рівні можливості для всіх громадян і створить нові перспективи для економічного розвитку країни.

У надзвичайно складних умовах війни українська система публічного управління довела свою стійкість. Основою для зміцнення та розвитку державних інституцій стала реформа державного управління.

Уряд і надалі прагне, щоб громадяни та бізнес отримували якісні та доступні послуги за зручними та зрозумілими процедурами. Перелік електронних державних послуг, доступних через Єдиний державний веб-портал електронних послуг (Дія), яким вже користуються майже 20 мільйонів українців, зростає. Діджиталізація торкнеться абсолютно всіх сфер. Наша стратегічна мета - перевести всі ключові послуги для бізнесу та громадян у цифровий формат.

Україна продовжує будувати ефективний державний апарат відповідно до стандартів ЄС. Проведено оцінку спроможності органів державної влади виконувати завдання у сфері європейської інтеграції. Триває реформа оплати праці державних службовців, яка передбачає запровадження прозорості та справедливої оплати праці на основі класифікації посад.

Держава продовжує вдосконалювати управління державною власністю відповідно до європейських стандартів. Триває імплементація принципів корпоративного управління ОЕСР у найбільших державних компаніях. Водночас здійснюється приватизація нестратегічних активів, що відкриває додаткові можливості для розвитку приватного сектору та зменшує корупційні ризики.

Результатом комплексної політики у сфері публічного управління має стати ефективний сервіс та цифрова держава, яка захищає інтереси громадян та бізнесу на основі європейських стандартів та досвіду.

Одним із ключових напрямів залишатиметься посилення незалежності та інституційної спроможності вертикалі антикорупційних органів та правоохоронних органів. Системна боротьба з корупцією вимагає інституційних змін. Необхідно забезпечити невідворотність покарання корупціонерів та виключити можливість вчинення корупційних дій.

1. Цифровізація державних послуг

Майже 20 мільйонів українців користуються

Єдиним державним веб-порталом електронних послуг (Дія). З початку повномасштабної війни проти України було запущено 70 цифрових сервісів. У планах - запровадження освітнього додатку «Мрія», проєкту «Дія.офіс» для державних службовців та проєкту е-резидентства, який пропонує іноземцям можливість відкривати та вести бізнес в Україні без перешкод та бюрократії. Крім того, уряд продовжить розширювати функціонал електронних черг та електронного відшкодування.

2. Боротьба з корупцією

Україна продовжує системну розбудову антикорупційної вертикалі. Удосконалюється і сфера публічних закупівель. Для подолання корупційних ризиків посилюється фінансовий моніторинг, удосконалюється законодавство щодо публічних діячів, імплементуються принципи FATF, знову повноцінно функціонують електронні декларації для державних службовців та інших осіб. Уряд продовжує реалізацію антикорупційної програми на 2023-2025 роки. Планується збільшити кількість працівників НАБУ та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та посилити інституційну незалежність цих органів, удосконалити механізм управління конфіскованими активами, перезапустити Бюро економічної безпеки України та переглянути його функціонування.

3. Удосконалення управління державними підприємствами

Держава продовжує вдосконалювати управління державними підприємствами відповідно до європейських стандартів. Буде продовжено впровадження Принципів корпоративного управління ОЕСР у найбільших стратегічних державних компаніях. Триває передача прибуткових державних підприємств від центральних органів виконавчої влади до Фонду державного майна. Крім того, планується створення державних підприємств «Вода України» та «Земля України», що має вдосконалити систему управління державними ресурсами у цих сферах.

4. Приватизація

Держава відновила «малу приватизацію» і продовжить її. Існують також плани щодо відновлення повномасштабної «великої приватизації» з метою залучення інвесторів та реструктуризації економіки. Приватизація державних підприємств та майна є системною реформою, спрямованою на зменшення ролі держави в економіці, підтримку економіки та зменшення корупційних ризиків.

5. Реформа оплати праці державних службовців

Уряд запроваджує прозору та справедливу оплату праці державних службовців на основі класифікації посад. Класифікація посад також дозволить створити систему визначення вартості функціонально різних посад - грейдинг. Це дасть можливість враховувати навантаження, складність та відповідальність роботи при визначенні заробітної плати та запровадити стандартизовані підходи на державній службі.

Висновки до розділу 2

Системний підхід до цифровізації є важливим, оскільки він вимагає не лише технологічних рішень, але й стратегічного планування, законодавчого регулювання та координації між державними органами, бізнесом і громадським суспільством. Реалізація програми "Цифрова Україна" є важливим кроком у цьому напрямку

Економічні стимули необхідні для стимулювання інвестицій у цифрові технології, тому потрібно запровадити податкові пільги та інші економічні механізми, які сприятимуть розвитку ІТ-сектора. Це дозволить залучити іноземні інвестиції та розвивати національну економіку

Розвиток електронного урядування є критично важливим для покращення взаємодії між державою та громадянами. Системи, як портал "Дія", демонструють, як цифрові послуги можуть спростити адміністративні процедури та підвищити прозорість роботи державних органів

Забезпечення кібербезпеки є важливою умовою для успішної цифровізації. В Україні необхідно продовжувати працювати над законодавством

у цій сфері, розробляти стандарти безпеки та підвищувати рівень захисту інформаційних систем

Підвищення електронної грамотності населення є ключовим аспектом, який забезпечить ефективне використання цифрових технологій. Програми з навчання населення повинні включати як молодь, так і доросле населення

Необхідність забезпечення рівного доступу до цифрових технологій у всіх регіонах країни залишається актуальною проблемою. Інвестиції в інфраструктуру та розвиток швидкісного інтернету в сільських районах є важливими для інтеграції всіх громадян у цифрову економіку

Розвиток інновацій у сфері технологій потребує створення сприятливих умов для стартапів та інноваційних компаній. Державна підтримка у вигляді фінансування, технопарків та інкубаторів є важливою для розвитку нових технологій і створення робочих місць

Залучення громадськості до процесів цифровізації є важливим для формування довіри до електронних послуг. Співпраця з громадянським суспільством може сприяти ефективному впровадженню цифрових технологій

Міжнародний досвід у сфері цифровізації є цінним ресурсом для України. Вивчення кращих практик інших країн дозволить адаптувати успішні рішення до українських умов

Загалом, організаційно-економічні механізми державного регулювання цифровізації в Україні потребують комплексного підходу та координації зусиль усіх учасників процесу. Успішна цифрова трансформація країни може забезпечити нові можливості для економічного розвитку, покращення якості життя громадян і формування сучасного цифрового суспільства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

3.1. Переваги та можливості запровадження інструментарію електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України

Цифровізація в Україні виступає ключовим фактором, що не лише трансформує державні інститути, але й суттєво впливає на життя кожного громадянина, розширюючи його права та свободи. Основними завданнями електронної демократії в цьому контексті є підвищення прозорості, доступності, ефективності та безпеки державних послуг, а також розвиток електронної грамотності населення. Першим завданням електронної демократії є забезпечення прозорості державних інститутів. Це передбачає створення відкритих баз даних, порталів і платформ, які надають громадянам можливість отримувати достовірну інформацію про діяльність органів влади, бюджетні витрати, а також результати виконання державних програм. Завдяки цим ініціативам громадяни отримують інструменти для контролю за діяльністю держави, що сприяє підвищенню довіри до влади і зменшенню корупційних проявів. Наприклад, реалізація проекту "Прозорро" забезпечила відкритість у сфері публічних закупівель, що дозволило знизити витрати держави та підвищити якість послуг.

Друге важливе завдання цифровізації полягає в розвитку електронних сервісів, які суттєво спрощують доступ до адміністративних послуг. Завдяки впровадженню електронних платформ, таких як "Дія", громадяни можуть отримувати необхідні послуги без відвідування державних установ, що економить час та зусилля. Наприклад, можливість оформлення документів онлайн, отримання свідоцтв та ліцензій, а також подання декларацій значно підвищує рівень зручності для населення. Ці сервіси, у свою чергу, стимулюють активну участь громадян у суспільному житті, адже процеси стають прозорішими та зрозумілішими.

Важливим аспектом розвитку електронних сервісів є забезпечення доступності для всіх груп населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, що є необхідною умовою для реалізації прав всіх громадян.

Основні завдання цифровізації в контексті посилення електронної демократії наведено на рис. 3.1.

Рис.3.1 Завдання цифровізації в контексті демократії.

Джерело: складено автором.

Третім завданням є забезпечення захисту даних та кібербезпеки. У епоху цифровізації ризики кіберзлочинності зростають, тому необхідно створити ефективні механізми захисту особистої інформації та даних громадян. З метою

підвищення рівня безпеки, уряд України розробляє та впроваджує стратегії кібербезпеки, а також проводить навчання для державних службовців у цій сфері. Залучення громадян до процесів забезпечення безпеки даних є важливим елементом цифровізації, оскільки активна участь населення допомагає виявляти та запобігати потенційним загрозам. Розробка законодавчих ініціатив щодо захисту персональних даних також є необхідною для забезпечення прав громадян у цифровому середовищі. Водночас важливо, щоб процеси цифровізації не відбувалися за рахунок порушення прав людини, тому необхідно встановити чіткі правила та стандарти, що регулюють використання даних громадян державними органами.

Четвертим завданням є розвиток електронної освіти та грамотності серед населення. Успішна реалізація цифровізації неможлива без підвищення рівня знань та навичок громадян у сфері цифрових технологій. Це передбачає впровадження програм навчання, які охоплюють різні категорії населення — від дітей до пенсіонерів. Оскільки цифрові технології постійно розвиваються, важливо, щоб громадяни мали можливість постійно вдосконалювати свої навички. Зокрема, варто звернути увагу на формування критичного мислення та медіаосвіти, що допоможе громадянам орієнтуватися в інформаційному просторі та вміти аналізувати отриману інформацію. Доступ до знань та інформації є необхідною умовою для активної участі громадян у процесах прийняття рішень, що стосуються їхніх прав та свобод.

П'яте завдання цифровізації в Україні — це забезпечення активної участі громадян у процесах управління. Цифрові технології надають нові можливості для громадського контролю, участі в обговореннях, голосуванні та прийнятті рішень. Впровадження платформ для електронних петицій, участі в обговореннях, а також механізмів зворотного зв'язку з владою дозволяє громадянам висловлювати свої думки, пропозиції та зауваження. Це не лише підвищує рівень довіри до державних інститутів, але й сприяє більш ефективному управлінню, оскільки органи влади отримують зворотний зв'язок від населення про якість своїх послуг. Участь громадян у прийнятті рішень також сприяє розвитку

демократичних цінностей та культури участі, що є важливим аспектом для забезпечення прав та свобод у суспільстві.

Отже, цифровізація та електронна демократія в Україні є важливими інструментами для розширення прав та свобод громадян. Завдяки впровадженню електронних сервісів, забезпеченню прозорості, розвитку електронної освіти та активній участі населення в управлінні, громадяни отримують нові можливості для реалізації своїх прав. Водночас важливо, щоб процес цифровізації здійснювався з урахуванням потреб усіх груп населення, забезпечуючи їхню доступність та безпеку. Лише за умов комплексного підходу до цифровізації можна досягти суттєвих змін у житті громадян та створити суспільство, де права та свободи кожного будуть надійно захищені.

3.2. Визначення індикативних стратегічних цілей реалізації електронної демократії в Україні

В умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційних технологій цифрова демократія стає однією з ключових складових сучасного суспільства. В Україні цифровізація вже показала свою значущість у багатьох сферах, проте існує потреба у формулюванні чітких напрямів стратегічного розвитку електронної демократії. Це дозволить не лише поліпшити якість державного управління, але й забезпечити активну участь громадян у процесах прийняття рішень, тим самим підвищуючи рівень довіри до держави.

Першим напрямом стратегічного розвитку електронної демократії в Україні є створення прозорих механізмів участі громадян у процесах ухвалення рішень. Це передбачає розробку та впровадження платформ для електронних петицій, що надають можливість громадянам вносити свої пропозиції та ініціативи безпосередньо до органів влади. Такі платформи повинні мати зрозумілий та доступний інтерфейс, що забезпечить легкість у використанні для всіх верств населення. Важливо також впроваджувати системи онлайн-голосування, що дозволять громадянам брати участь у прийнятті рішень на

місцевому та національному рівнях. Наприклад, проведення електронних консультацій з населенням під час розробки нових законопроектів допоможе зрозуміти думку громадян та адаптувати політику відповідно до їх потреб.

Таблиця 3.1

Напрями стратегічного розвитку електронної демократії в Україні

Напрямок	Конкретна пропозиція	Характеристика	Перспективи запровадження в Україні
1	2	3	4
Прозорість участі	Створення платформ для електронних петицій	Платформи, що дозволяють громадянам вносити пропозиції та ініціативи, простий у використанні інтерфейс.	Можливість залучення більшої кількості громадян до політичних процесів, підвищення прозорості державних рішень.
Доступність послуг	Впровадження електронних сервісів	Спрощення доступу до адміністративних послуг, забезпечення доступності для всіх верств населення, особливо для малозабезпечених і людей з обмеженими можливостями.	Позитивний вплив на якість життя населення, зменшення часу на отримання послуг, усунення цифрового розриву.
Кібербезпека	Розробка національної стратегії кібербезпеки	Створення заходів для захисту даних громадян, навчання держслужбовців виявленню та реагуванню на кіберзагрози.	Підвищення довіри громадян до цифрових платформ, зменшення ризиків кіберзлочинності, забезпечення захисту персональних даних.
Інноваційні технології	Використання штучного інтелекту та блокчейн-технологій	Оптимізація роботи державних органів, підвищення ефективності управлінських рішень, забезпечення прозорості в публічних закупівлях.	Позитивні зміни в управлінні, зменшення корупції, підвищення якості державних послуг.

Продовження таблиці 3.1

Інформаційні кампанії	Активізація інформаційних кампаній щодо цифрових прав громадян	Просвітницькі заходи, публікації в ЗМІ, навчальні програми для підвищення обізнаності про права в цифровому середовищі.	Зміцнення правосвідомості громадян, підвищення активності у захисті своїх прав.
Підзвітність органів влади	Запровадження систем моніторингу та оцінки діяльності органів влади	Створення відкритих баз даних про виконання державних програм та використання бюджетних коштів.	Підвищення прозорості та підзвітності влади, активізація контролю з боку суспільства.
Освіта та навчання	Впровадження курсів з електронної грамотності в навчальних закладах	Навчальні програми, що охоплюють як технічні, так і правові аспекти користування цифровими технологіями.	Формування електронної культури серед молоді, підготовка активних громадян для участі в суспільному житті.
Міжнародна співпраця	Залучення до міжнародних ініціатив з розвитку цифрових технологій	Співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну досвідом та запозичення кращих практик у сфері електронної демократії.	Поліпшення стандартів та практик електронної демократії, збільшення інвестицій у технологічний розвиток.
Підтримка стартапів	Створення інкубаторів для стартапів у сфері цифрових технологій	Фінансова та консультаційна підтримка молодих підприємців, які пропонують нові рішення для розвитку електронної демократії.	Залучення інновацій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності країни в сфері цифрових технологій.

Джерело: розробка автора.

Другим важливим напрямом є забезпечення доступності цифрових послуг для всіх громадян. Це означає, що потрібно активно працювати над усуненням цифрового розриву між різними групами населення, зокрема, між містом і селом, а також між різними соціальними верствами. Уряду слід ініціювати

програми, що передбачають навчання користуванню цифровими технологіями для людей, які не мають достатнього досвіду. Такі програми можуть включати безкоштовні курси для літніх людей, а також ініціативи, спрямовані на покращення цифрових навичок молоді. Одним з ключових аспектів у цьому напрямі є забезпечення широкосмугового інтернету в усіх регіонах країни, що стане основою для реалізації багатьох електронних послуг.

Третім напрямом є підвищення рівня кібербезпеки. У сучасному світі захист інформації є критично важливим для забезпечення довіри громадян до цифрових платформ. Українському уряду необхідно створити національну стратегію кібербезпеки, яка включатиме як технічні, так і правові аспекти захисту даних. Важливо не лише запровадити нові технології для захисту інформації, але й проводити регулярні навчання для держслужбовців щодо виявлення та реагування на кіберзагрози. Громадяни також повинні бути проінформовані про важливість захисту своїх даних та вміти вживати заходів для забезпечення власної безпеки в цифровому середовищі.

Четвертим напрямом стратегічного розвитку є впровадження інноваційних технологій у державне управління. Використання штучного інтелекту, великих даних та блокчейн-технологій може суттєво підвищити ефективність роботи державних органів. Наприклад, штучний інтелект може бути використаний для аналізу великих обсягів даних, що дозволить виявляти проблеми в управлінні та приймати обґрунтовані рішення. Блокчейн-технології можуть забезпечити прозорість у сфері публічних закупівель та управління земельними ресурсами, що, в свою чергу, сприятиме зменшенню корупції.

П'ятим напрямом є активізація інформаційної кампанії щодо цифрових прав громадян. Громадяни повинні бути поінформовані про свої права у цифровому середовищі, зокрема, про захист персональних даних, право на доступ до інформації та право на участь у прийнятті рішень. Для цього доцільно організувати інформаційні кампанії, що включатимуть просвітницькі заходи, публікації в ЗМІ та навчальні програми в навчальних закладах. Участь громадських організацій у цих кампаніях дозволить забезпечити ширше

охоплення населення та залучити активних громадян до обговорення питань електронної демократії.

Шостим напрямом є забезпечення підзвітності державних органів перед громадянами. Необхідно запровадити системи моніторингу та оцінки діяльності органів влади, які дозволять громадянам стежити за виконанням державних програм та ініціатив. Такі системи можуть включати створення відкритих баз даних, що містять інформацію про виконання бюджетів, реалізацію соціальних програм та стан екології. Це дозволить не лише підвищити рівень прозорості, але й активізувати участь громадян у процесах контролю за діяльністю влади.

Сьомим напрямом є інтеграція цифрових технологій у навчальний процес. Розвиток електронної демократії вимагає, щоб молодь мала необхідні навички та знання для активної участі в суспільному житті. Освіта повинна стати основою для формування електронної культури, яка включає в себе не лише технічні навички, але й знання про права і обов'язки громадян у цифровому середовищі. Для цього важливо впроваджувати курси з електронної грамотності в навчальних закладах, а також організовувати позакласні заходи, що сприяють розвитку критичного мислення та медіаосвіти.

Восьмим напрямом стратегічного розвитку електронної демократії є співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами. Україні слід активізувати участь у міжнародних ініціативах з розвитку цифрових технологій та обміну досвідом у сфері електронної демократії. Це може включати участь у програмах обміну, міжнародних форумах та конференціях, а також співпрацю з провідними країнами у сфері цифровізації. Такі ініціативи сприятимуть запозиченню кращих практик та впровадженню інновацій у вітчизняну практику.

Останнім, але не менш важливим напрямом є підтримка стартапів та інноваційних ініціатив у сфері цифрових технологій. Держава повинна створити сприятливі умови для розвитку стартапів, які пропонують нові рішення у сфері електронної демократії. Це може включати фінансову підтримку, податкові пільги, а також створення інкубаторів для стартапів, де

молоді підприємці можуть отримати необхідні знання та ресурси для реалізації своїх ідей.

Узагальнюючи, стратегічний розвиток електронної демократії в Україні потребує комплексного підходу, який охоплює різні аспекти – від забезпечення прозорості і доступності державних послуг до захисту прав громадян у цифровому середовищі. Реалізація цих напрямів не лише підвищить якість державного управління, але й сприятиме розвитку демократичних цінностей у суспільстві. Важливо, щоб усі зацікавлені сторони – державні органи, громадянське суспільство, бізнес та міжнародні партнери – об'єднали зусилля для досягнення спільної мети: побудови ефективної та прозорої електронної демократії в Україні, яка відповідає сучасним викликам та потребам громадян.

Висновки до розділу 3

У сучасному світі, де технологічний прогрес непинно змінює суспільні структури, удосконалення механізмів державного регулювання електронної демократії стає надзвичайно актуальним, особливо в умовах воєнного стану. Війна в Україні висвітлила не лише уразливість існуючої системи державного управління, але й продемонструвала потенціал цифрових технологій для підтримки демократичних процесів, навіть у найскладніших умовах.

По-перше, необхідно визнати, що цифрова демократія в Україні має великий потенціал для розвитку. Вона забезпечує нові можливості для участі громадян у прийнятті рішень, підвищення прозорості державних органів, а також захисту прав громадян. Однак в умовах воєнного стану державне регулювання електронної демократії стикається з багатьма викликами, що потребують термінових і ефективних рішень. Серед них слід виокремити проблему забезпечення безпеки інформаційних систем, необхідність збереження прав і свобод громадян, а також забезпечення доступу до електронних послуг у кризових умовах.

В умовах воєнного стану державне регулювання електронної демократії має стати більш адаптивним. Це означає, що уряд повинен мати можливість оперативно реагувати на зміни в соціально-економічному середовищі, враховуючи потреби громадян. Створення кризових комунікаційних платформ та систем для моніторингу громадської думки може стати важливим кроком у цьому напрямі. Громадяни повинні мати можливість оперативно отримувати інформацію про дії влади, а також висловлювати свої побоювання і пропозиції.

По-друге, особливу увагу слід приділити питанням кібербезпеки. В умовах війни ризики кібератак зростають, що вимагає від держави вжиття заходів для захисту інформаційних систем. Це передбачає як технічні рішення, так і правове забезпечення. Необхідно розробити законодавчі ініціативи, що регулюють питання захисту персональних даних, а також механізми реагування на кібератаки. Слід також запровадити регулярні навчання для державних службовців, що забезпечить належний рівень готовності до реагування на загрози.

По-третє, у контексті воєнного стану важливо зберегти баланс між безпекою та правами громадян. В умовах надзвичайної ситуації можуть бути обмежені деякі права, проте ці обмеження повинні бути обґрунтованими і пропорційними. Держава повинна забезпечити прозорість у застосуванні заходів безпеки та дотримання прав людини, навіть в умовах воєнного стану. Створення незалежних наглядових органів, які б контролювали дотримання прав громадян, може стати ефективним інструментом у цьому напрямі.

Удосконалення механізмів державного регулювання електронної демократії також передбачає активізацію процесів навчання та підвищення обізнаності громадян. Освіта в сфері цифрових технологій повинна стати пріоритетом, оскільки від рівня електронної грамотності населення залежить успішність впровадження нових електронних сервісів. Організація безкоштовних курсів, вебінарів та інформаційних кампаній сприятиме формуванню у громадян необхідних навичок для активної участі у цифрових процесах.

Необхідність розвитку публічної політики у сфері електронної демократії в Україні в умовах воєнного стану також є ключовим аспектом. Держава повинна створити стратегічний план, що включатиме як короткострокові, так і довгострокові цілі, спрямовані на удосконалення цифрових механізмів управління. Важливо залучати до цього процесу усі зацікавлені сторони – державні органи, громадянське суспільство, бізнес та міжнародні організації. Співпраця з міжнародними партнерами дозволить запозичити кращі практики та технології, що можуть бути застосовані в Україні.

Крім того, важливо створити платформу для відкритого обговорення питань електронної демократії. Це може бути онлайн-ресурс, де громадяни можуть ділитися своїми думками, обговорювати проблеми та пропонувати рішення. Така платформа сприятиме залученню громадян до активної участі в процесах прийняття рішень, а також забезпечить зворотний зв'язок для держави.

В умовах воєнного стану особливо важливим є також питання підтримки стартапів та інновацій. Держава повинна створити сприятливі умови для розвитку інноваційних проектів у сфері цифрових технологій, що можуть сприяти покращенню процесів управління та підвищенню якості життя громадян. Фінансова підтримка, податкові пільги та організація інкубаторів для стартапів можуть стати важливими інструментами для залучення молодих підприємців до сфери електронної демократії.

Ще одним важливим аспектом є розвиток інфраструктури. Забезпечення доступу до високошвидкісного інтернету в усіх регіонах України є необхідною умовою для реалізації цифрових ініціатив. Держава повинна інвестувати в розвиток телекомунікаційної інфраструктури, що дозволить забезпечити рівний доступ до електронних послуг для всіх громадян, незалежно від місця їх проживання.

На завершення, удосконалення механізмів державного регулювання електронної демократії в Україні в умовах воєнного стану є складним, але важливим завданням, що потребує комплексного підходу. В умовах війни, коли

традиційні методи управління можуть бути неефективними, цифрові технології можуть стати важливим інструментом для забезпечення демократичних процесів, підвищення прозорості та відповідальності влади перед громадянами. Успішна реалізація цих механізмів не лише сприятиме покращенню якості державного управління, але й підвищить рівень довіри громадян до влади, що є критично важливим у сучасних умовах. Необхідно продовжувати працювати над створенням ефективних інструментів для підтримки електронної демократії, що дозволить Україні стати сучасною, відкритою та демократичною державою.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано теоретичні та практичні положення щодо розвитку електронної демократії як інструменту посилення прав і свобод громадянина. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях у контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. У ході аналізу теоретичних засад виникнення й становлення електронної демократії з'ясовано, що вона відіграє ключову роль у формуванні активної та свідомої громадянської позиції, сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та участі громадян у процесах прийняття управлінських рішень.

Доведено, що для забезпечення ефективності даного процесу необхідно враховувати численні виклики, з якими стикаються органи публічної влади для забезпечення безпеки, боротьба з дезінформацією, доступність технологій та розвиток електронної грамотності населення. Тільки спільними зусиллями органів публічної влади, громадянського суспільства та технологічних компаній можна досягти успіху у розвитку електронної демократії, що відповідає потребам та викликам сучасного суспільства.

2. У процесі аналізу й узагальнення зарубіжного досвіду розбудови електронної демократії розкрито можливість використання кращих світових практик щодо підвищення участі громадян у процесах прийняття управлінських рішень, ретельного регулювання підходів до забезпечення безпеки.

Міжнародний досвід свідчить про доцільність розбудови електронної демократії за умов: проведення електронного голосування (Естонія), створення онлайн платформ для електронних петицій та для вивчення громадської думки (Велика Британія, Південна Корея), доступу до публічної інформації у формі відкритих даних (Сінгапур). Усі ці і моделі електронної демократії сприятимуть їх адаптації до умов розвитку багатьох країн світу, зважаючи на специфіку суспільства і потреби громадян.

3. Проведений аналіз сучасного стану розвитку електронної демократії в контексті розширення прав і свобод громадян України показав наступне. Стан

розвитку електронної демократії в Україні є важливим чинником, який безпосередньо впливає на розширення прав і свобод громадян. Останніми роками Україна зробила значні кроки в напрямку розвитку електронного урядування та інтеграції цифрових технологій у публічний сектор, що сприяло підвищенню рівня прозорості та доступу до інформації. Однак, незважаючи на позитивні зміни, є ще низка викликів, що потребують подальших зусиль для забезпечення ефективного функціонування електронної демократії та реального розширення прав громадян. Одним із основних досягнень електронної демократії в Україні є розвиток електронних послуг, які дозволяють громадянам отримувати необхідні документи та послуги без необхідності відвідувати державні установи. Це значно спрощує взаємодію між громадянами та державою, знижує корупційні ризики та економить час. Платформи, такі як «Дія», стали важливими інструментами для надання громадянам доступу до державних послуг, реєстрації бізнесу, отримання паспортів та інших документів онлайн, що сприяє розширенню їхніх прав і свобод у контексті легкості доступу до державних послуг. Електронне голосування є ще одним важливим елементом розвитку електронної демократії в Україні. Попри те, що в країні ще не реалізовано повномасштабного електронного голосування на виборах, тестування таких систем та використання електронного голосування на деяких місцевих виборах стало важливим кроком до покращення процесу виборчої демократії. Цей процес дозволяє забезпечити більш високий рівень участі громадян у політичному житті країни та розширює їхні права на вільний і безпечний вибір. Однак, незважаючи на досягнуті успіхи, розвиток електронної демократії в Україні стикається з низкою проблем. По-перше, існує проблема кібербезпеки, яка потребує значних інвестицій та розробки нових технологій для захисту особистих даних громадян та забезпечення безпеки електронних платформ. Без належного захисту даних довіра до електронних послуг буде обмежена, що стримуватиме розвиток електронної демократії.

4. У ході дослідження було ідентифіковано особливості нормативно-правового забезпечення електронної демократії в Україні. Нормативно-правове

забезпечення електронної демократії в Україні є ключовим елементом, що визначає правові рамки для використання цифрових технологій у публічному управлінні, забезпечення прав громадян і підвищення рівня прозорості державних інституцій. Особливості цього забезпечення можна розглядати через призму розвитку законодавства, нормативних актів і державних ініціатив, які регулюють використання електронних послуг, захист даних, доступ до публічної інформації та електронне голосування. Однією з основних складових нормативно-правового забезпечення є Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», який регулює порядок обігу електронних документів в органах державної влади і місцевого самоврядування. Цей закон є важливим інструментом для цифровізації державних послуг, оскільки забезпечує юридичну силу електронних документів, що, в свою чергу, дозволяє громадянам та організаціям взаємодіяти з органами влади в електронному форматі. Також важливу роль у правовому регулюванні електронної демократії відіграє Закон України «Про доступ до публічної інформації», який встановлює механізми забезпечення доступу громадян до інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів та органів місцевого самоврядування, включаючи інформацію в електронній формі. Законодавча база також включає регулювання питання захисту персональних даних. Зокрема, Закон України «Про захист персональних даних» визначає вимоги до обробки і захисту особистої інформації громадян в електронних системах. Оскільки електронні послуги передбачають збори та обробку великої кількості персональних даних, цей закон є важливим для забезпечення кібербезпеки та конфіденційності громадян.

Незважаючи на прогрес, нормативно-правова база електронної демократії в Україні потребує подальших удосконалень. Зокрема, питання, пов'язані з кібербезпекою, захистом персональних даних та національною безпекою, вимагають додаткових законодавчих ініціатив. Проблеми, такі як забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх громадян, зокрема для людей з обмеженими можливостями та старшого покоління, також потребують

правового регулювання. Таким чином, нормативно-правове забезпечення електронної демократії в Україні є важливою складовою стратегії розвитку країни в умовах цифровізації. Воно передбачає створення правових рамок для використання новітніх технологій в управлінні, гарантування прав громадян та підвищення прозорості діяльності державних органів. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно продовжувати роботу над удосконаленням законодавства, що регулює ці процеси.

5. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати практичні рекомендації щодо пріоритетних напрямів реалізації електронної демократії в контексті розширення прав та свобод громадян України для подальшого впровадження в діяльність суб'єктів публічного управління сформульовано практичні рекомендації, а саме:

– Кабінету Міністрів України ініціювати перед Верховною Радою України ухвалити законопроект «Про електронне голосування», що сприятиме планомірному розвитку та впровадженню інструментів електронної демократії в Україні, наближаючи країну до провідних держав у галузі електронного урядування та демократії, а також сприятиме подальшому розвитку інформаційного та громадянського суспільства;

– Міністерству інфраструктури України - посилити залучення громадян до публічного життя на національному, регіональному та місцевому рівнях у процесі впровадження інструментів електронної демократії. Зокрема, необхідно розвивати "бюджет участі" на регіональному та місцевому рівнях, впроваджувати ініціативу "Всеукраїнський громадський бюджет" і підвищувати рівень громадянської участі у публічному управлінні через популяризацію інструментів електронної демократії та навчання їх використанню. Це допоможе залучити громадян до процесів прийняття рішень на всіх рівнях влади та сприятиме розвитку електронної демократії в Україні;

– Місцевим органам публічної влади - забезпечити відновлення доступу до Інтернету для тих громадян, які його втратили після початку повномасштабного вторгнення РФ. Це сприятиме покращенню взаємодії з

органами влади, забезпеченню прозорості процесу прийняття рішень та підвищенню підзвітності демократичних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chakpitak, N., Maneejuk, P., Chanaim, S. and Sriboonchitta, S. 2017. Thailand in the Era of Digital Economy: How Does Digital Technology Promote Economic Growth? *Predictive Econometrics and Big Data*. Cham., pp. 350–362. URL: <http://cmuir.cmu.ac.th/handle/6653943832/58540>.
2. Chen, L., Cheng, W., Ciuriak, D., Kimura, F., Nakagawa, J., Pomfret, R., Rigon, G. and Schwarzer, J. 2019. The digital economy for economic development: Free flow of data and supporting policies. *Trade, Investment and Globalization*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3413717.
3. Chepeliuk, M. and Kutsenko, K. 2021. The development of high-tech business in Ukraine. *Economics & Education*, 6(1): 60–64. Columbus, L. 2020. The Most Innovative Companies Of 2020 According To BCG. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/louiscolombus/2020/06/28/the-most-innovativecompanies-of-2020-according-to-bcg/?sh=6a635642af39>.
4. Digital technologies for a new future. Economic Commission for Latin America and the Caribbean. URL: https://www.cepal.org/sites/default/files/publication/files/46817/S2000960_en.pdf.
5. Dovgal, O., Dovgal, G. and Ishchenko, M. 2021. Prospects for digitalization of the economy of Ukraine: opportunities and threats. *Bulletin of KhNU named after VN Karazina*, 13: 78–88.
6. Dubyna, M. and Kozliancheko, O. 2019. Conceptual aspects of the study of the essence of digitalization and its role in the development of modern society. *Problems and Prospects of Economics and Management*, 3(19).
7. Dutta, S., Lanvin, B., Leon, L. and Wunsch-Vincent, S. 2021. *Global Innovation Index. World intellectual property. WIPO*. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/index.html>.
8. Economic Strategy of Ukraine, 2030. Ukrainian Institute of the Future. URL: <https://strategy.uifuture.org/>.

9. European Commission, 2015. A Digital Single Market Strategy for Europe – *Analysis and Evidence*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015SC0100&from=EN>.
10. Global Connectivity Index, 2020. Huawei. URL: <https://www.huawei.com/minisite/gci/en/country-rankings.html>.
11. Global Cybersecurity Index, 2020. *ITU Publications*. URL: https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STRGCI.01-2021-PDF-E.pdf.
12. Halimon, T. 2021. Imperatives of the digital economy development in Ukraine. *Soc. Res. and Behavioral Sci.*, 6(4): 39–47.
13. Hlazova, A. 2021. Divergence of the digitalization concept in Ukraine and in the world. *Finance of Ukraine*, 10: 35–40.
14. Kostiuk-Pukaliak, O. and Khoma, I. 2017. Importance of E-commerce in the development of economy and business. *Economics, Entrepreneurship, Manage.*, 4(2): 15–22.
15. Ianenkova, I. 2020. Global digital development and new global challenges for Ukraine. *International scientific journal “Internauka”, Series: “Economic Sciences”*, 10.
16. In 2022, the IT industry will face major regulatory risks. How to insure yourself and your company (2021). Speka Media. URL: <https://speka.media/komplajens/u-2022-muna-it-industriyu-chekayut-veliki-regulyatorni-riziki-yakubezpechiti-sebe-i-kompaniyu-xvmzdp>.
17. Mosiichuk, I. and Poita, I. 2020. Economy digitalization as a digital transformation tool of Ukraine. *Economics Management Innovations*, 2(27).
18. Myskovets, N. 2019. Digitalization in Ukraine and the World. *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University Series Economy and Management*, 4(69): 60–65.
19. Nachit, H. and Belhacen, L. 2020. Digital Transformation in Times of COVID-19 Pandemic: The Case of Morocco. *SSRN Electronic Journal*. DOI: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3645084>.

20. Novikova, N., Diachenko, O. and Holovnua, Yu. 2020. Global trends of digitalization: potential of Ukraine. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Econ.*, 6: 4–15.
21. Perflieva, A., Siliutina, I., Antypenko, N. and Vlasenko, D. 2022. Digital economy as a factor of economic development of the state. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(41): 329–338.
22. Podolchak, N., Bilyk, O. and Levytska, Ya. 2019. The condition of digitalization in Ukraine. *Effective Econ.*, 10.
23. Polozova, T. and Sheiko, I. 2021. Perspectives and challenges of digital development in Ukraine. Conference: II International Scientific and Practical Conference “Modern Strategies for Economic Development: Science, Innovation and Business Education”. At: *Kharkiv, NURE, Ukraine*. URL: https://www.researchgate.net/publication/355945300_Perspevctives_and_challenges_of_digital_development_in_ukraine.
24. Saiko, V. and Luchko, H. 2021. Tendencies in Development of Digitalization in Ukraine. *Business Inform*, 7(522): 109–114.
25. Schwab, K. 2019. The Global Competitiveness Report. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
26. Sokolovska, O. 2020. Directions of development of digital society in Ukraine. *Green, Blue & Digital Econ. J.*, 1(2): 62–67.
27. Spivakovskyy, S., Kochubei, O., Shebanina, O. and Sokhatska, O. 2021. The impact of digital transformation on the economic security of Ukraine. *Stud. Appl. Econ.*, 39(5).
28. State Statistics Service of Ukraine, 2021. The use of information and communication technologies in enterprises. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.
29. The concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 of the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018, 67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.

30. Honcharenko, G.A. (2020). Security Sector Management: Concept and Essence. Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. *Series: legal sciences*, 31(70), 2-11. Retrieved from <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-2/08>
31. Kolomoiets T., Tsybulnyk N., Moroz O., Prymachenko V., & Khashev V. (2021) Influence of Shadow Economy Legalization on National Security Of Ukraine. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(3), 420-437. Retrieved from <https://acortar.link/6HWwRL>
32. Makarenko, O.Yu. (2014). Specifics of state regulation of subsoil use relations: bodies of general and special competence. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 1, 85-94. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_1_13
33. Makushev, P.V. (2021). The place of bodies of special competence in the system of public administration entities in the field of intellectual property in Ukraine. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, 78-86. Retrieved from <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/3/6.pdf>
34. Mangora, T.V. (2019). Bodies of special competence that supervise and control agriculture. Economy. Finances. *Management: topical issues of science and practice*, 9, 150-160. Retrieved from <http://efm.vsau.org/storage/articles/January2020/K57Zar64bwisyKGMeDdD.pdf>
35. Mekh, Y., Georgiievskyi, I., Ignatchenko, I., Maslova, I., & Kostenko, I. (2021). Public-Private Partnership in the Security Sector: Updating in the Conditions of Counteracting the COVID-19 and Armed Aggression in Eastern Ukraine. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(37), 347-361. Retrieved from <https://acortar.link/pisuAM>
36. Mekh, Y., Slavytska, A., Bilak, N., Georgiievskyi, I., & Maslova, Y. (2023). Features of the Segmental Formation of Ukrainian Politics Under Martial Law. *Review of Economics and Finance*, 1, 286-294. Retrieved from <https://doi.org/10.55365/1923.x2023.21.27>

37. Bauhr, M. & Charron, N. (2022). 'All hands on deck' or separate lifeboats? Public support for European economic solidarity during the Covid-19 pandemic, *Journal of European Public Policy*, 23, 1-27. <https://doi.org/10.1080/14616696.2021.1922931>.

38. Di Mascio, F., Natalini, A. & Cacciatore, F. (2020). Public Administration and Creeping Crises: Insights From COVID-19 Pandemic in Italy. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 621-627. <https://doi.org/10.1177/0275074020941735>.

39. Holzer, M., & Newbold, S.P. (2020). A Call for Action: Public Administration, Public Policy, and Public Health Responses to the COVID-19 Pandemic. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 450-454. <https://doi.org/10.1177/0275074020941666>.

40. Kuhlman, S., Hellström, M. & Reiter, R., (2021). Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden. *International Review of Administrative Sciences*, 87(3), 556-575. <https://doi.org/10.1177/0020852320979359>.

41. Kowalczyk, A., & Stępień, M. (2022). Wpływ pandemii COVID-19 na funkcjonowanie urzędów organów administracji publicznej. In J. Młyński, E. Zdebska & B. Ziębińska (Eds.), *Praca socjalna i pomoc społeczna w obliczu pandemii COVID19 i innych współczesnych wyzwań*. Scriptum.

42. Kańduła, S. & Przybylska, J. (2021). Financial instruments used by Polish municipalities in response to the first wave of COVID19. *Public Organiz Rev*, 21, 665-686. <https://doi.org/10.1007/s11115-021-00569-7>.

43. Jackson, J. (2021). Global Economic Effects of COVID-19, Congressional Research Service. Jędrzejowska K. & Wróbel A. (Eds.), *Wielki lockdown i deglobalizacja: Wpływ pandemii COVID-19 na gospodarkę światową*. *Rocznik Strategiczny*, 173-198.

44. Nemeč, J., Dreschler, W. & Hajnal, G. (2020). Public Policy during COVID-19: Challenges for Public Administration and Policy Research in Central and

Eastern Europe. NISPAcee Journal of Public Administration and Policy, 13(2), 11-22. <https://doi.org/10.2478/nispa-2020-0011>.

45. Szyja, P. (2020). Funkcjonowanie administracji publicznej w sytuacji kryzysu spowodowanego czynnikami zewnętrznymi – studium przypadku COVID-19. *Rocznik Administracji Publicznej*, 6, 267-281.

46. Verschuur, J., Koks, E., & Hall, J.W. (2021). Global economic impacts of COVID-19 lockdown measures stand out in highfrequency shipping data. *PLoS One*, 16(4). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248818>.

47. Nyström, M., Jouffray, J.-B., Norström, A., Crona, B., Søgaard Jørgensen, P., Carpenter, S. R., Bodin, Ö., Galez, V. & Folke, C. (2019). Anatomy and resilience of the global production ecosystem. *Nature*, 575(7781), 98–108. <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1712-3>

48. Otto, I. M., Donges, J. F., Cremades, R., Bhowmik, A., Hewitt, R. J., Lucht, W., Rockström, J., Allerberger, F., McCaffrey, M., Doe, S. P., Lenferna, P.A., Morán, N., van Vuuren, D. P., & Schellnhuber, H. J. (2020). Social tipping dynamics for stabilizing Earth's climate by 2050. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(5), 2354–2365. <https://doi.org/10.1073/pnas.1900577117>

49. Renn, O., Lucas, K., Haas, A., & Jaeger, C. (2019). Things are different today: The challenge of global systemic risks. *Journal of Risk Research*, 22(4), 401–415. <https://doi.org/10.1080/13669877.2017.1409252>

50. Schweizer, P.-J. (2021). Systemic risks – concepts and challenges for risk governance. *Journal of Risk Research*, 24(1), P. 78–93. <https://doi.org/10.1080/13669877.2019.1687574>

51. Блінова Г. О. Правові засади використання електронних інформаційних ресурсів в концепції цифрової держави. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2021. No 2. С. 53–60.

52. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

53. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

54. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

55. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Відомості Верховної Ради України, 2015, № 9, ст. 62.

56. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України, 2010, № 29, ст. 389.

57. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2017, № 5, ст. 44.

58. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. Відомості Верховної Ради України, 2020, № 26, ст. 226.

59. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 26, ст. 219.

60. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з медичної практики і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2018 року № 1163. Офіційний вісник України, 2019, № 5, ст. 218.

61. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. Відомості Верховної Ради України, 2021, № 23, ст. 156

62. Бортник, Н. П. (2023). Електронна держава та електронна демократія в умовах формування інформаційного суспільства. *Академічні візії*, (16). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/634>

63. Гетьман Є. А., Політанський В. С., Гетьман К. О. До питання практики становлення та розвитку міжнародної інформаційної безпеки як

правового механізму здійснення електронного урядування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 1. Т. 30. С. 91–108.

64. Запровадження електронного голосування в Україні: головні ризики на думку КВУ. 18.01.2022. URL: <https://rpr.org.ua/news/zaprovadzhennia-elektronnoho-holosuvannia-v-ukraini-holovni-ryzyky-na-dumku-kvu/>.13.

65. Канєнберг-Сандул О. К., Форманюк В. В. Особливості правового регулювання електронного уряду в ЄС. Права людини – пріоритет сучасної держави: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 грудня 2021 року) / відп. ред. С. В. Ківалов. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 458–463.

66. Петришин О. В., Політанський В. С., Самородов А. С. Система електронного документообігу в діяльності країн Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 2. С. 15–34. 19.

67. Політанський В. С. Практика законодавчого закріплення електронного 531 цифрового підпису в процесі здійснення публічного управління та впровадження цифрових технологій. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Т. 45. С. 255-268.

68. Політанський В. С. Трансформація онлайн-порталів державних послуг електронного урядування в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 2. С. 31-50.

69. Мінцифри робить інструменти електронної демократії доступними для всіх. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-robit-instrumenti-elektronnoi-demokratiyi-dostupnimi-dlya-vsikh/>

70. Токар-Остапенко О. В. Упровадження системи електронного голосування в Україні: сучасний стан та правове регулювання. *Стратегічна панорама*. 2022. № 1. С. 26–41

71. Хаустова, М. . (2022). Вплив е-демократії на суспільний розвиток в Україні: теоретико-практичний підхід. *Право та інновації*, (3 (39), 7–16. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-3\(39\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-3(39)-1)

72. Ярова А.Б., Родіонов В.Д. Електронна держава: результати впровадження та проблематика в Україні. Основним інноваційним напрямком є впровадження концепція «Цифрової держави» через додаток «Дія»: тези доповідей. Т. 2. Кривий Ріг, 2020. С. 62.

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
ННІНО_2024_281_Якубін О.М..pdf

Документ відправлено: 03:07 19.12.2024
Документ отримано: 03:06 19.12.2024

Відправник документу

Отримувач документу

Електронний підпис

03:07 19.12.2024

Ідентифікаційний код: 2686200868

Кожина Алла Василівна

Власник ключа: Кожина Алла Василівна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 03:07 19.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 382367105294AF97040000001AA60D002ED32C03

Тип підпису: кваліфікований

Електронний підпис

15:10 20.12.2024

Ідентифікаційний код: 2544808106

ЛЕЛЕЧЕНКО АНЖЕЛА ПАВЛІВНА

Власник ключа: ЛЕЛЕЧЕНКО АНЖЕЛА ПАВЛІВНА

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 15:10 20.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009A92CA0049DB4905

Тип підпису: удосконалений

Тип сертифікату: кваліфікований

Електронний підпис

19:36 20.12.2024

Ідентифікаційний код: 2990113313

Якубін Олександр Миколайович

Власник ключа: Якубін Олександр Миколайович

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 19:36 20.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 382367105294AF97040000002267240076D31503

Тип підпису: кваліфікований

Тип сертифікату: кваліфікований